20

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Ahmet Haşim

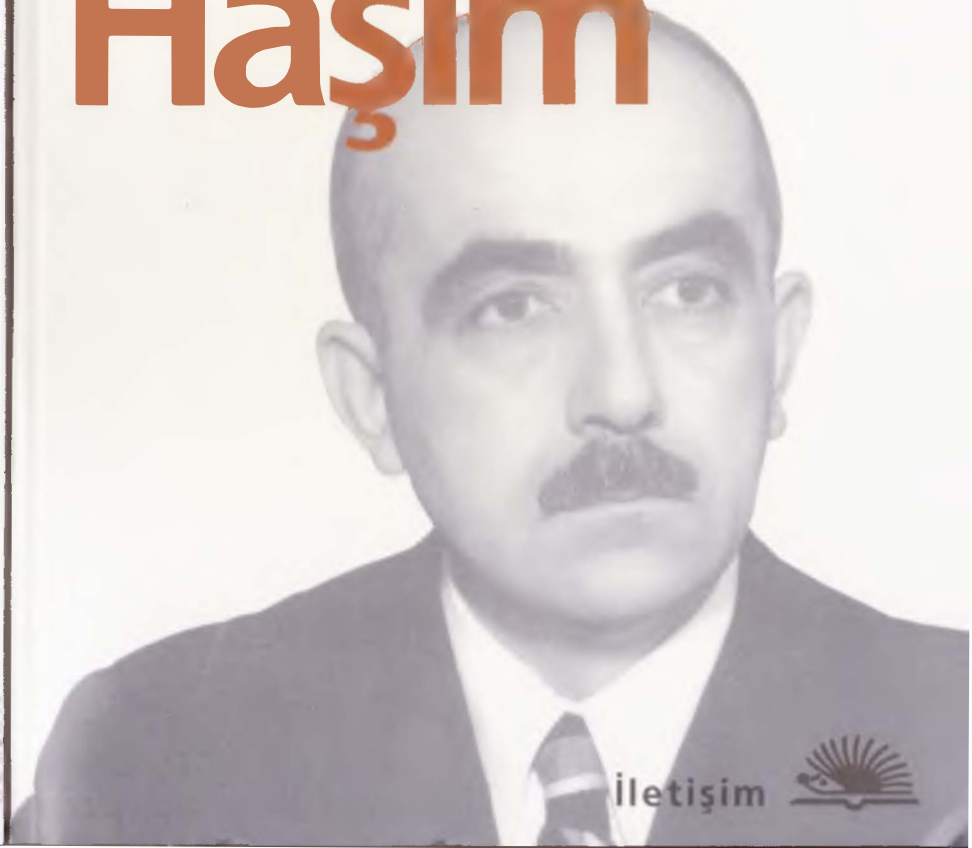
İletişim

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

BÜTÜN ESERLERİ 20

Ahmet Haşim

monografi

İletişim

Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1934 (1 baskı)

İletişim Yayınları 618 • Yakup Kadri Karaosmanoğlu Bütün Eserleri 20
ISBN 975-470-806-1
© 2000 İletişim Yayıncılık A.Ş.
1. BASKI 2000, İstanbul

EDİTÖR Bahriye Çeri
KAPAK Ümit Kıvanç
DİZGİ Maraton Dizgievi
UYGULAMA Çiğdem Dilbaz
MONTAJ Hasan Deniz
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

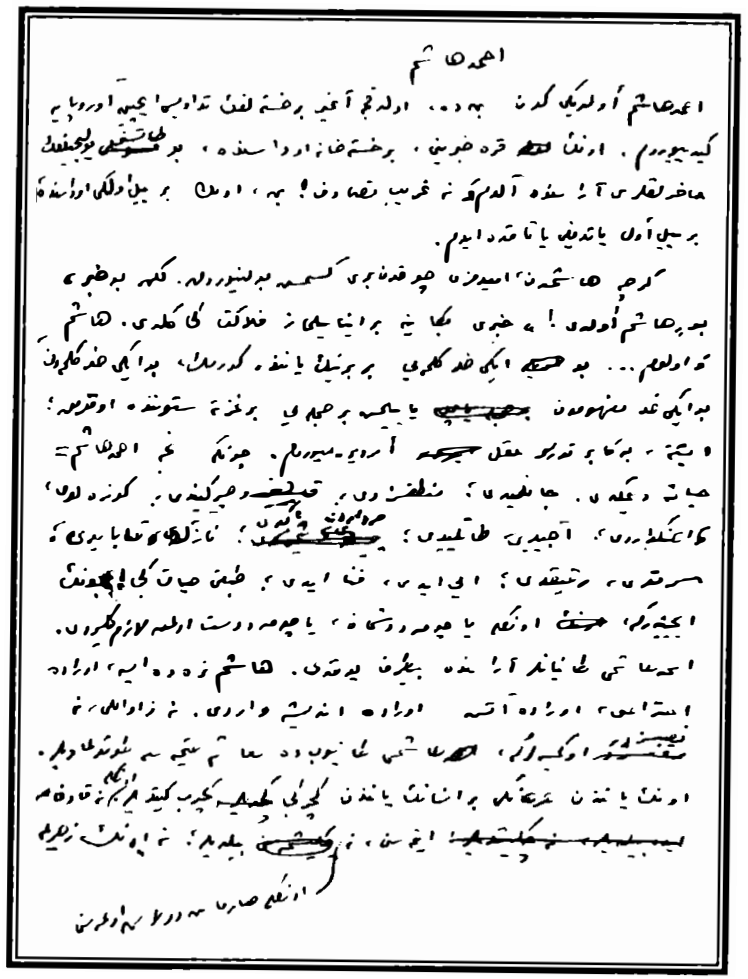
Ahmet Haşim

iletişim

Ahmet Haşim, Leman Hanım ve Yakup Kadri dostlarıyla birlikte.

Yakup Kadri'nin elyazısıyla **Ahmet Haşim** adlı eserinin ilk sayfası.

1933 Haziran sabahı. Hastanenin kapıcısı, her günkü gibi muayyen saatte, gazeteleri odama getirdi. Ben, sakin sakin kahvaltımı ediyorum. Karım, güya, önceden beklediği bir havadis varmış gibi gazetelerden birini kaptı, açtı. Fakat açmasıyla kapaması bir oldu. Şaşaladı, benzi sapsarı kesildi ve hıçkırıklarını yutarak bir koltuğa yığıldı.

Ben, anladım ve donakaldım. Bu, Haşim'in ölüm haberi idi. Fakat, niçin, hem karım, hem ben karşı karşıya, böyle yıldırımla vurulmuşa döndük? Aşağı yukarı bir yıldan beri Haşim'in öleceğini bilmiyor muyduk? Bu musibet, bizim için ve bütün onu sevenler için muhakkak ve mukadder bir şey değil miydi? İki gün evvel, onu ziyarete giden karım, ecelin maskesini onun yüzünde besbelli görmemiş miydi? Bir yıl önce, onu, bu hastanede, hattâ bu odada, bu benim yattığım ya-

takta tedavi eden hekim, bana demeniş miydi ki: "Keşke, bir an evvel ölse de kurtulsa; çünkü, her gün çektiği azap bin ölüme bedeldir."

Ölümün yaklaştığını, ölümün ta yanına kadar sokulduğunu Haşim'in kendisi de biliyordu. Gerçi, herkese, iğrenç veya merhamete şayan bir adam gibi görünmek korkusuyla, bunu saklıyordu; örtmeye çabalıyordu. Mesela, son günlerde Maltepe'de bir köşk tutmaktan veya benimle beraber Fransa'da tedaviye gitmekten bahsedip duruyordu. Fakat, bence, bütün bunlar, Haşim'in hem kendini, hem başkalarını aldatmak için uydurduğu hayallerden ibarettir. Nitekim, arada bir yüreğinde taşıdığı korkunç hakikat, farkına varmadan ağzından dökülüveriyordu. Ölümünden on beş gün evvel, onu ziyarete giden Ali Naci'ye Fransızca şu cümleyi söylemiş:

- Ah, tout est fini; c'est la Mort, la grande Mort qui arrive.[1]

Ve çıkarken arkasından seslenmiş:

- Kardeşim, şu aydınlığı kapa.

Niçin, bu ölüm fikriyle yapayalnız, karanlıkta kapanıp kalmayı istemişti? Çünkü, son günlerde, artık, kendini görmek, kendi vücudunun herhangi bir parçasına bakmak ona haşiyet [korku] veriyordu. Hiç şüphesiz, hiç şüphesiz bu vücudun bir dağılış ve çürüyüş başlangıcında olduğunu hissediyordu.

Ölümünden iki gün evvel karıma demişti:

---

1 Ah, her şey bitti; bu gelen ölümdür, o koca ölümdür.

- Bazı, gülerken, birdenbire çenem sarkıveriyor. Acaba neden?

Neden olacak? Her ölünün çenesi sarkar. O da çoktan bir ölüydü. Yüzünde, yaşayan yalnız gözleriydi. Abdülhak Şinasi Bey'in yazdığı gibi "harikulâde bir hayatla yaşayan" gözleriydi. Bunları da kapayıverince her şey tamam olacaktı.

Şu halde, gene kendi kendime soruyorum: Haşim'in ölüm haberi gazetelerde ilan edilir edilmez, hepimizde bu acı hayret, bu donakalış nedendi? Bu beklenen akıbetin bize bir inanılmaz felâket, bir ani *katastrof* [yıkım] şeklinde görünüşü nedendi?

Bu suallerin cevabını, kendi kendime ancak şimdi verebiliyorum. Ahmet Haşim ve ölüm... Bu iki kelimeyi, bu iki zıt kelimeyi birbirinin yanında görmek; bu iki zıt mefhumdan yapılmış bir cümleyi bir gazete sütununda okumak... İşte, bu hadisede bizim aklımızı durduran nokta buydu. Çünkü, bizce:

Ahmet Haşim = hayat demekti. Bu formül haricinde bir Ahmet Haşim tasavvur etmek, fizikçe uyuşmaları mümkün olmayan unsurları bir araya toplamak gibi tabiî kanunların, aklın, idrakin kabul edemeyeceği bir şeydi. Gerçi, onun varlığı, birçok zıt unsurların karmakarışık kaynaştığı bir yerdi. Gerçi, o canlıydı; zaifti. Yaramazdı; usluydu. Makûldü; mantıksızdı. Çirkindi; güzeldi. Kahotikti; ahenktardı. Acıydı; tatlıydı. Kızgındı; serindi. Mundardı; paktı. Nazikti; kabaydı. Sertti; rakikti [ince]. İyi idi; fena idi. Tıpkı hayat gibi...

Bu yüzden Ahmet Haşim, daima oluş halinde bir dünya gibi görünmüştür. Tasavvur edin ki, böyle bir dünya, böyle taze bir dünya; daha *geologyalık* teşekkül safhalarını tamamlamadan, daha bir yumak *lav* gibi kaynayıp dururken, birdenbire sönüp kül oluveriyor. Böyle bir hadise, fezada, bir *katastrofa* [yıkım] değil de neyi ifade eder?

Ahmet Haşim'i, geride kalan insanlar, bir yıldan beri birtakım düsturlar içine almaya, birtakım edebî ve ilmî ölçülerle taarif ve taayine çalışıyorlar. Ne beyhude emek! Bilmiyorum, *psikologiyacının* sondası *instenkt* denilen ruh mıntıkasına kadar varmış mıdır? Eğer varmamışsa, Ahmet Haşim'i bize hiç kimse, hiçbir ölçüyle taayine kadir değildir. Zira, Haşim, tepeden tırnağa bir *instenkt*'ti ve zekâsı ve muhayyelesi ve bütün insanlık melekeleri hep bunun hizmetinde, bunun emrinde idi.

Haşim *sembolist*; Haşim *parnasien*; Haşim *malarmeen*... Yok canım; Haşim şair bile değildi. Bence, tabiatte, hayatta ne kadar şiir unsuru varsa Haşim'de de o kadar şairlik vardı. Fakat, bu unsur, hayat ve tabiatte öbür unsurlardan ne kadar daha çok değilse, Haşim'de de şairlik vasfı öbür vasıflarından o kadar daha çok değildi. Ahmet Haşim, şiiri, iyi yemeği, güzel kadını, rahat kunduraya, meraklı dedikoduları, bir yaz gününde bir uysal arkadaşla deniz kıyılarında dolaşmayı sevdiği kadar severdi. Hele, şiir yapmak hünerinde muayyen bir meslek ve mektep sahibi olmuş olduğuna hiç ihtimal veremiyorum. Ahmet Haşim için fikirler ve na-

zariyeler bir dimağ eğlencesinden, bir zekâ oyunundan ibaretti. O, bunlarla, bir kuklacının bebekleriyle oynayışı gibi oynardı. Hiçbirinin ehemmiyetine, ciddiyetine, doğruluğuna, canlılığına itimat beslemezdi. Bunda da hayatın eşi idi. Hep tezatlar, tenakuzlar [çelişme, karşıtlık], doğrular ve yalanlarla dolu idi.

Ahmet Haşim'le, İzmir'de bütün bir yıl geceli-gündüzlü bir arada yaşadık. Bu müddet içinde bir defa ne bir tek mısra yazdığını, ne bir tek şiir okuduğunu gördüm. Bu, tanıştığımın ilk aylarında ve samimi dost oluşumuzun hemen başlangıcında idi. Ona, göz ucuyla bakardım da "şiiri kamer"i, "O Belde"yi yazan adam, sahiden, bu adam mıdır derdim?

Gerçi Ahmet Haşim'in aleladeliğe indiği dakikalar pek nadirdi. Onun zekâsı, öleceği güne kadar her an uyanık ve ruhu her dem kaynar bir halde kaldı. Konuşması daimi bir şehrayindi [şenlik] ve her cümlesi bir havai fişeği andırırdı. Birbiri ardısıra, durmaksızın türlü türlü renk ve ışık parıltılarıyla gözlerimizi kamaştırır ve çok defa, gene havai fişeklerde olduğu gibi genzimizde bir acı barut kokusu bırakırdı.

Fakat, bu cümlelerin her biri, nihayet, bir havai fişek idi. Hiçbirinde, şiirin yarı mübarek ebediyet çeşnisinden bir damla yoktu. Ahmet Haşim, bu *Verve* [hayal gücü]'ini ya bir budala ile alay etmek, ya bir züppenin karikatürünü yapmak, ya bir görgüsüzün kabalıklarını anlatmak veyahut da herhangi bir sefahet gecesinin hatırasını anmak için sarf ederdi. İtiraf ederim ki, bu

basit ve harc-ı âlem mevzular, Ahmet Haşim dokunur dokunmaz, kendisini dinleyenler nazarında, derhal, o vakte kadar sezilmemiş bir ehemmiyet alır, son derece cazibeli ve alâka verici bir bahis mertebesine çıkardı.

Çok zamandan beri tanıyıp da şahıslarına bir iskemle, bir masa kadar kıymet verdiğimiz nice kimseler, Ahmet Haşim'in diline düştükten sonra, bize acâib-i seb'a-i âlem'den* birer *fenomen* gibi göründüler ve içinde yaşayıp da manasını anlamadığımız nice muhitler bize, bir fantasmagorik [görüntü oyununa değgin, garip, inanılmaz] dünya gibi geldiler.

Ahmet Haşim'de mutlaka bizim bildiğimiz beş duyudan en az bir iki tane fazlası vardı. Çünkü, gözleri, bir manzarada, bizim görmediğimiz şeyleri görüyordu. Çünkü, burnu, bir çiçekten bizim anlamadığımız kokuları alıyordu. Çünkü, kulakları, bizim cansız ve sessiz sandığımız şeylerden ses alıp dinlemesini biliyordu. Onun içindir ki, şiirlerinde, kuşların hayalata daldığını, leyleklerin düşündüğünü ve batmakta olan güneşin bir kesik baş gibi kanadığını görürsünüz.

Ahmet Haşim, ölünceye kadar, bütün hayata daima bu *fantasmagorik* [görüntü oyununa değgin, garip, inanılmaz], menşur [neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış] arkasından bakmıştır.

(*) Dünyanın 7 acibesi, 7 tane şaşılacak şeyi: 1- Mısır piramitleri, 2- Bâbil'de Semiramis'in asma bahçeleri, 3- Zeus'un heykeli, 4- Rodos heykeli, 5- Efes'te Artemis, Diana mabedi, 6- Bodrum (Halikarnas)'ta Mosoleus'un türbesi, 7- İskenderiye deniz feneri.

Seyreyledim eşkâl-i hayâtı
Ben havz-ı hayâlin sularında;
Bir aks-i mülevvendir anınçün
Arzın, bana ahcâr ü nebatı.

derken, o, acaba, sanatının ve şahsiyetinin en sentetik tariflerinden birini yapmış olduğunun farkında mıydı? Hiç şüphesiz ki, farkında idi. Çünkü, bu *instenktif*, bu iptidai, bu hayali, bu karışık, dağınık ve muğlak insandan, daima uyanık, daima harekette, keskin ve merhametsiz bir zekânın parıltıları hiç eksik olmuyordu. O, kendisini her dakika bunun aydınlığında görüyordu. Bütün kusurları, bütün acayiplikleri, bütün ayıpları ve meziyetleriyle görüyordu. Bu zekâ, müziç ve çiğ bir *projektör* ışığı gibi onu bir dakika rahat bırakmıyor; içerken, yerken, severken, güler ve ağlarken, hattâ belki, hattâ belki, uyurken bile bir an için sönmesini bilmiyordu. Hep parıl parıl yanıyordu ve Haşim, bunun ortasında, daima örtünmeye, saklanmaya çabalayan çırılçıplak bir adamı andırıyordu.

Onun için, bu ışıktan kurtulmanın yegâne çaresi, bu projektörü, arasıra başkalarının üstüne çevirmekten ibaretti. Haşim ise, bu hususta elinden geleni arkasına bırakmazdı. O vakit, eyvah bu müthiş röntgen şuaına [ışığına] maruz kalanlara... Zira, Haşim'in mütecessis [meraklı] gözleri, gizli bir köşeden, *sadîk* [doğru] bir dikkatle onları tetkik etmektedir. Nerede ise, hiçbirinin haberdar olmadığı illetleri onların yüzüne vura-

caktır. Kiminde bir kanser tümörü, kiminde bir verem oyuğu, kiminde bir cüzzam lekesi keşfedecektir. Hasta olan, kusurlu olan galat-ı hilkatı [yaradılış yanlışı] yalnız kendisi mi? Yok canım. İşte, etrafında genç, dinç, güzel ve mesut görünen nice insanlar var ki, derilerinin altında, etlerinin içinde, ruhlarının derinliklerinde türlü türlü sefaletler saklı duruyor. Şu, yolunda can vermeye hazırlandığımız sülün boylu genç kadın mantosunun altında bir kambur taşıyor. Şu gülen delikanlının dişleri takmadır. Hani, dünyaya meydan okuyan şu pehlivan yapılı adam yok mu? Onun, bir cılız mütecaviz karşısında bir fare gibi kaçtığını, Haşim, görmüştür.

Haşim, o lânetleme zekâsının parıltısında daha neler görmemiştir ki... Hakikat; çirkin, korkunç, iğrenç hakikat "alnındaki çamur, ellerindeki kanla" tepeden tırnağa kadar, yalnız "eşkâl-i hayâtı" bir feerinin [perinin] eşhası gibi giydirip süslemesini bilen bu sanatkârın önünde soyunmuştur.

Ahmet Haşim, böyle bir cezaya müstehak olacak kadar kötü bir adam mı idi? Ne gezer. Haşim, bir küçük çocuk kadar masum ve sâde-dildi [temiz yürekli]. Ve insanlar, hadiseler karşısında ilk hareketi daima "inanmak"tı. Dostluğa inanırdı; aşka inanırdı. Hayatta, birtakım masal sergüzeştlerinin olabileceğine inanırdı.

O, otuzuna yaklaşmış bir adamken, hayat, onun için henüz açılmamış bir sırdı ve mizacı son derece ateşli olmakla beraber, söyleyebilirim ki, henüz, tam mana-

sıyla cinsî münasebetlere alışmış değildi. Her gördüğü kadına aşık oluyordu. fakat bu aşkların çoğundan maşukaların haberi bile olmuyordu.

Bu meyanda, İzmir'de bir İtalyan kızına gönül vermişti. Bize, ondan, mukaddes ve erişilmez bir şey gibi bahseder dururdu ve bu genç matmazel hemen her gün bizim muhitimizde bulunmakla beraber (çünkü hep bir oteldeydik) ona ne bir kelime söyleyebilmiş hattâ, ne de dikkatle yüzüne bakabilmişti. Tanıdıklarımızdan bir madam kendisini güzel İtalyan'a takdim edeceği gün, Haşim, ortadan kayboldu. Sonra, gene kızın etrafında dolaşmaya başladı.

Teselli kabul etmez derecede bedbahttı. Bir akşam, arkadaşları, ona, zalimce bir oyun oynadılar. Bunlar arasında maat-teessüf [esefle] ben de vardım. İzmir'in gayet yakışıklı ve zengin bir çiftlik beyi gibi görünen bir genci, Haşim'in sevgilisini çiftliğine kaçırmaya karar vermiş ve bu kararını o akşam yapmak üzere idi. Zavallı Haşim, bunu, işitir işitmez, âdeta kendinden geçecek derecede telaşa düştü. Benzi attı ve soluğu bu bahtiyar aşkın yanında aldı:

- Sahi, kızı kaçıracak mısın? diye soruyordu.

Oyunun başlıca kahramanlarından olan genç adam, kendisine verilen bu şarkkâri [şarklı, doğulu] Don Juan rolünü mükemmel bir surette ifa ediyordu. Bir taraftan böyle bir şey olmadığını söylüyor, öbür taraftan telaşlı, heyecanlı görünmesini biliyordu. Bu oyunu oynamak için intihab [seçme, seçilme] ettiğimiz gece de

tuhaf bir geceydi. Dışarıda müthiş bir fırtına vardı, şimşekler çakıyordu. Hepimiz Karşıyaka Kulübü'ndeyiz. İtalyan kızı da ailesiyle beraber bu kulübün üst katında oturuyor. Güya, kızı kaçıracak olan delikanlı, ikide bir yanımızdan ayrılıyor, camın arkasından dışarıyı gözetliyor, sonra sinirli bir tavırla:

- Daha gelmediler, vay canına...

diye söyleniyordu. Haşim, helecanlı helecanlı soruyordu:

- Kim bunlar? Kimler gelecekti?

Don Juan, sanki ağzından kaçıvermişçesine:

Adamlarım, adamlarım... Bu saate kadar atları hazır edecekler ve bana ıslıkla işaret vereceklerdi.

Haşim'in, artık hiç şüphesi kalmadı. Bana eğilip dedi ki:

- Mon cher, acaba gidip ailesine haber versek mi?

Benim bir kahkaham bütün komediyayı bozdu. Haşim, bu meselenin bir oyundan ibaret olduğunu anladı ve o günden sonra aramızdan kaybolup gitti.

Ahmet Haşim, sonraları, kendisini, bu gülünç romantizmadan kurtarmak için, kaba ve behîmî [hayvana mahsus, hayvânî] zevklere atıldı ve artık, şairane gönül hulyalarından tamamiyle yüz çevirmiş göründü. Bunda, ne dereceye kadar samimi idi, bilmiyorum. Fakat, hayatının sonuna kadar böyle kaldı. Kadınlarda yegâne aradığı şey, onların doğrudan doğruya cinsiyetimize hitap eden tarafları oldu.

Evlenmekten, daima, kaçtı. Çünkü, alacağı kızın ken-

disini sevmeyeceğine önceden kanaat getirmişti ve aldatılan bir koca olmak rezaleti, ona, felâketlerin en büyüğü gibi görünüyordu. Kaç defa ziffaf odasının eşiğine kadar gelmiştir ve oradan ters yüzü geri dönmüştür.

- Kadın benim neremi sevecek? derdi.

Kendisinin son derece çirkin bir adam olduğunu zannediyordu ve bu zan, ona, ilk gençlik çağından, son gençlik demine kadar hayatı zehreden tasalardan biri olmuştur. Bir gün demişti ki:

- Mon cher, dün gece, bu suratımın hali uykumu kaçırdı. Onu, şöyle, hayalimde bir tashih edeyim, dedim. Mesela alnımı daha muntazam bir şekle soktum. Kafamı lepiska saçlarla örttüm. Yanağımdaki Halep çıbanını hazfettim [yok ettim, sildim]. Ağzımı ufalttım, çenemi incelttim. Gene bir şeye benzemedi. Anladım ki, bu kafayı kökünden kesip atmaktan başka çare yok..

Hâlbuki, Haşim'in son derece canlı, cazibeli ve alaka verici bir kafası vardı. Tıpkı, etrafında çıplak Nenfe'lerin raksettiği Satir'i andırıyordu ve onu tanıyan her kadın, ondaki keskin Satir ruhunu derhal seziyordu. Bunlardan birçoklarının, Haşim'e, "O belde"de tahayyül ettiği "ince, saf ve leylî" yarlardan olmaya can attıklarını biliyorum. Fakat, her şeye, masala, büyüye, mucizeye inanan Haşim, yalnız bir şeye, yalnız kendisinin bir kadın tarafından sevilebileceğine inanmıyordu. Bunun içindir ki, ölünceye kadar, daima yakışıklı gençleri, sevişen çiftleri kıskandı. Onlar aleyhinde en zehirli, en kötü sözleri mübah gördü.

Haşim, ya çok zeki, ya çok kuvvetli kimselerden de nefret ederdi. Hep aczi, talihsizliği maddî ve manevî yoksulluğu temsil eden kimselerle düşüp kalkmasının ve hususî hayatını ancak bunlara açmasının sebebini, ben ancak buna hamledebiliyorum. Bundan başka Haşim, en samimi arkadaşlarını hep edebî ve fikrî muhitlerin dışından seçerdi. Kahveci bilmem kim efendi, aşçı bilmem kim ağa, Haşim'in sohbetlerinden en çok hoşlandığı adamlardı. Bunların da Ahmet Haşim'den çok hoşlandıklarını biliyorum. Değme kültür sahibi münevverlere bile sezilmeyecek derecede *Subtil* [ince, etkili, kurnaz] gelen bu yüksek ve derin şairin bu basit ruhlu kimseler üzerinde, bu müsbet tesiri nasıl yaptığını kendi kendime hâlâ bir türlü halledememişimdir. Haşim:

- Bu, benim Araplık tarafım; sen bakma! derdi.

O bu Araplık tabirinden frenklerin *populo* [ayak takımı] dedikleri ne varsa onları kasdederdi. Halbuki, Haşim, Bağdad'ın, içinde uzun bir *intelektüel* silsilesi sayan asil bir ailesine mensuptu ve arada bir bu mensuplukla övünmeyi unutmazdı. Bir gün, kendisiyle şiddetli bir kavgamızda bana:

- Sen Karaosman Zâde isen, ben de Alusi Zâde'yim; demişti.

Demek ki, onda, birtakım asalet kuruntuları da vardı. Bununla beraber yaşayış tarzı ve hususi zevkleri itibariyle halka ve hattâ sokağa Haşim kadar yakın kalmış bir *intelektüel* örneği daha görmedim. Evinde, ya-

lın ayak gezmek *mutadı* [alışkanlığı] idi ve sevdiği yemekleri, sularını ağzının uçlarından akıtarak, şapur şupur, elleriyle yerdi.

Haşim'le bir müşterek hayat hulyamız vardı. İstanbul'da, Göztepe kıyılarında mı, yoksa İzmir'de Karşıyaka rıhtımında mı; pek iyi hatırlamıyorum, büyük bir bahçenin ortasında, asırlık ağaçların arasında bir geniş evimiz olacaktı. Yerle beraber, bir katlı, yayvan bir ev... Fakat, o kadar çok odası, o kadar geniş halleri, o kadar girintili çıkıntılı dehlizleri olacaktı ki, bunun içinde, günlerce, birbirimize rastgelmediğimiz; birbirimizin sesini işitmediğimiz zamanlar geçecekti... Zaten, evi, o tarzda döşeyecektik; öyle akustik ve aydınlık tertibatı alacaktık ki, burada, bize hizmet eden kırmızı takkeli ve aba terlikli hizmetçiler birer hayalet, birer gölge haline girecek, ayak sesleri hiç duyulmayacak ve daima yarı karanlıkta kalan yüzlerinden genç mi, ihtiyar mı oldukları anlaşılmayacaktı. Yer, yumuşak ve kalın halılarla döşenecekti. Her yana, her biri bir sofa kadar geniş ve derin divanlar konacaktı ve bunların içinde halis ipekten Çinli kimonolarımıza bürünüp, keskin kokulu çaylarımızı yudum yudum içerken, birbirimize maveradan [öteki alemden] gelir gibi bir sesle birtakım maveraî [öteki aleme ait] şeyler söyleyecektik.

Edebi meşguliyetlerimiz haricinde, Haşim, nadir biblolar bulup tasnif etmekle, ben de bahçede birtakım *ekzotik* çiçekler yetiştirmekle meşgul olacaktık. Hattâ, kendi keyfimiz için arasıra çektiğimiz haşişleri bu çi-

çekler arasında ben yetiştirecektim. Onları, çubuklara doldurmakla Haşim meşgul olacaktı. Akşam yemeklerini müteakip, sesiz hizmetçiler, önümüze tepsileri koyduktan ve çubuklarımızın ateşini yaktıktan sonra yavaşça çekilecekler ve biz, Haşim'le ben, karşı karşıya o geniş divanlara gömülü birer Buda heykeli gibi hareketsiz kalacaktık.

Aydınlık, kırmızı abajurlardan sızmaktadır. Arasıra, pan, pan, pan diye bir ses duyulacak. Bu, çubuklarımızı silkmek için gümüş tepsilere indirdiğimiz darbeciklerin sesidir.

Haşim, bu keyf ayinlerinin, her gece, Henri de Régnier'den çok sevdiği şu *élégie* [içli şiir, ağıtımsı şiir]-ile hitam bulmasını isterdi:

- O, bizim akşam duamız olacak ve onu bir eski Yunan kâhini gibi ağır bir sesle sen okuyacaksın... derdi.

Ami, ile hiboux pleure ou venait la colombe,
Et, ton sang souterrain a fleuri sur ta tombe;
Et mes yeux qui t'ont vu sont las d'avoir pleuré
L'inexorable absence ou tu t'es retirè
Lion de mes bras pieux et de ma bouche triste.
Reviens, le douz jardin mystérieux t'invite,
Et ton pas sera doux a sa melancholie.
Tu reviendras les pieds nus et la face vieillie
Peutétre; car la route est longue qui méne
Des rives de Stize à notre humble fontaine
Qui pleure goutte à goutte et rit d'avoir pleuré...

Ne garip değil mi? Sanki bu mısralar, yalnız onun için yazılmış gibidir. Ben şair olsaydım ve ona bir mersiye yazmak isteseydim, yüreğimin içinden bu mısralardan daha güzelini, daha yanığını bulup çıkaramazdım. Ezbere bildiğimiz ve birbirimize tekrar ettiğimiz yüzlerce manzume arasında Haşim'in en çok buna tiryaki oluşu acaba akıbetinin bir önceden sezişi miydi?

Yok canım! Bütün bu anlattığım şeyler Haşim'in ölümünden yirmi iki, yirmi üç yıl evveline aittir.

Onun kırk yedi yaşında öldüğünü gazeteler yazdılar. Demek ki, benim bahsettiğim bu zamanlarda, o, yirmi beş, yirmi altı yaşlarında bir delikanlı imiş. Fakat, bana hiç öyle görünmezdi. Çünkü, saçları vaktinden evvel dökülmüş ve yer yer ağarmaya başlamıştı. Cılız, hastalıklı, evhamlı bir hali vardı. Yatak odasındaki itiyatları daha o zamandan bir ihtiyar adamın *mani*'lerini andırıyordu. Nezle olmak korkusuyla başını yünlü kumaşlarla sarardı. Sırtından, bir pamuklu hırka hiç eksik olmazdı. Kendisine bu huylardan vazgeçmesini söylediğim vakit:

- Yakup'çuğum, ben, bir çöl çocuğuyum. Bu sizin ikliminize bir türlü alışamıyorum. Üşüyorum, derdi.

Lâkin, öbür taraftan da, muttasıl midesinden rahatsız olurdu. Haşim'i bu halden askerlik kurtardı. Bir gün, Harbi Umumi'nin ikinci senesiydi. Kendisine İstanbul'da rastgeldim. Toplanmış, dinçleşmişti ve tanıştığımız zamandan en az on yaş genç görünüyordu.

Kendisine hayretle baktığını hissedince:

Mon cher, hakkın varmış. Beni, o pamuklu hırkalar, o yünlü baş sargıları, az kalsın boğacakmış. Şimdi anlıyorum; dedi.

Ve o kadar babacan, o kadar yürekten gelen bir kahkaha ile güldü ki, az kalsın, karşımda duran ihtiyat zabitinin başka bir adam, Haşim'den büsbütün başka bir adam olduğuna hükmedecektim. O huysuz, mızmız ve daima halinden şikâyetçi Haşim'den, bunda artık hiçbir eser görülmüyordu. Mizacı, karakteri tamamiyle değişmiş gibiydi. Son derece nikbin olmuştu. Mehmet Emin Bey'in şiirlerini seviyordu. Yahya Kemal'le âdeta bir idil devresi yaşıyordu ve zabit arkadaşları arasında birçok dostluklar edinmişti. Bunlarla beraber, içiyor, yiyor, zevk ediyor, eğleniyordu.

Bunun içindir ki, Haşim'in asıl gençlik ve inkişaf devrini, otuzuyla kırkı arasına koymak lazımgelir. Şair, sanatının en olgun, en tatlı yemişlerini de, bize, bu devirde verdi. *Piyale* o devrin mahsulüdür.

Bir taraf bahçe, bir tarafta dere;
Gel uzan, sevgilim, benimle yere,
Suyu yakûta döndüren bu hazan
Bizi garkeyleyor düşüncelere...

Mısralarındaki o pürüzsüz duruluğa ve derin sadeliğe, Haşim, hayatının o emsalsiz çağında ermiştir. Lâkin, bu altın çağın bahtiyarlığı çok uzun sürmedi. Haşim, birdenbire, kasvetli, acı ve sarp bir ihtiyarlık yo-

kuşundan aşağıya doğru, öfkeyle, hırsla, söverek, sayarak inmeye başladı.

Artık, bütün gençlik emellerine veda etmişti. Artık, evlenmekten vazgeçmişti. Nesline, bir ana eser vermekten ümidini kesmişti. Talihten, ömrünün son yıllarını rahat, huzur ve refah içinde geçirmekten başka bir şey istemiyordu. Fakat, talih, ona karşı, bu hazin, bu bedbaht emelin tahakkukunu [gerçek olarak meydana çıkmasını] bile imkânsız kılacak kadar ters ve merhametsiz davranıyordu. Ahmet Haşim, ikide bir maişet [yaşama, geçinme] zorluklarına düşüyordu. Ölümünden beş altı yıl evvel, bana gönderdiği bir mektubunda diyordu ki:

"Kırkını geçmiş bir adamın beyaz saçlarıyla, mektepten henüz çıkmış bir genç gibi hayatını tanzim edememiş bir vaziyette kalışından daha hazin bir şey tasavvur edemiyorum. Bütün nesiller, yanımdan kahkahalar ve şarkılarla geçip gidiyor ve ben dünyanın nimetlerine hâlâ bir dilenci gözleriyle kenardan bakıp durmaktayım."

Haşim'in, bazı arkadaşlarına küskün gittiğini biliyorum. Hattâ bunlar arasında ben de varım. Bizim kendisi için birçok şeyler yapabileceğimizi, fakat yapmak istemediğimizi, yapmaktan üşendiğimizi zannederdi. Çünkü, o da, bu memleket halkının içinde birçok insanla beraber, politika hayatının muayyen bir merhalesine varmış kimselerin belli başlı bir kudret ve nüfuz sahibi olduklarına inanırdı.

Ahmet Haşim'in ne kadar safderun [kalbi temiz, kolay aldatılabilen] olduğunu biraz evvel söylemiştim. Düşüp kalktığı kimselerin de ne kadar sade ve basit insanlar olduğunu biliyoruz. Ahmet Haşim, hiç şüphesiz, mahalle kahvelerinde, bir taraftan nargilesini çekerken, bir taraftan da bu çeşit ahbaplarla politikaya dair konuşurdu ve hiç şüphesiz bütün politika alemini bu mahalle kahvesi köşelerinden nasıl görebilmek mümkünse öyle görürdü.

Bir gün, ona, bu ahbaplarından biri demiş ki:

Haşim Bey, size baktıkça acıyorum. Arkadaşlarınızın her biri bir baltaya sap oldu. Siz hâlâ içtimai vaziyetinizi tespit edemediniz.

Bunun üzerine bir tehevvür [öfkelenme, köpürme], bir feveran... Haşim, günlerce, haftalarca bir volkan gibi etrafına ateş püskürüp durdu. Eski arkadaşlarından kiminin mebus, kiminin vekil, kiminin sefir olup kendisinin ikide bir açıkta kalan bir mektep hocası veya bir banka memuru vaziyetinde kalışını, yalnız talihin bir cilvesine değil -hayır, öyle olsa ne ise, fakat- kendi şahsına karşı âdeta mürettep [danışıklı, uydurma, sonradan kurulmuş] bir suikaste hamlediyordu. Nasıl etmesin ki, her biri bir yüksek mevkiye çıkmış görünen bütün bu insanlardan kendisinin kıymetçe, meziyetçe, zekâ ve malûmatça çok daha yüksek görmekten bir an hali [boş] değildi.

Lâkin, bu koca çocuk, bir saniye düşünmüyordu ki, bir insan cemiyetinde ikbal mevkileri, meziyetlere gö-

re taksim edilmez. İleriye doğru geçmenin yalnız bir yolu vardır: Kurnazlık ve çeviklik... Ama, bunu Haşim'e söyleseniz o size inanmayacaktır. "Hani, bu bir intelektüeller rejimi idi? Hani, fikir ve sanat erbabı her zamandan ziyade bu devirde teşvik ve himaye görecekti? Ben bir intelektüel değil miyim? Benim de fikir ve sanat aleminde bir adım ve bir şahsiyetim yok mu?"

Hiç şüphesiz, Ahmet Haşim, bizim neslimizin en yüksek, en emsalsiz fikir ve sanat adamlarından biriydi. Lâkin Türk edebiyatı tarihinin son safhasında tuttuğu büyük ve mühim mevkii ona niçin kâfi gelmiyordu? Ona, genç ve yaşlı bütün muasırları; "Sen bizim devrimizin, en büyük şairisin" dememişler miydi? Niçin mensup olduğu muhitten daha fazla bir alâka bekliyordu? Zira, son senelerinde Ahmet Haşim'i yakıp kavuran bu gücenikliğin sebebini yalnız ekmek ve maişet [yaşama, geçinme] kaygusuna hamletmemelidir. Ben, eminim, Haşim kendisine bir mevki isterken, en ziyade resmî şerefleri, düşünürdü. Bu, şarklı ruhuna mahsus tedavi kabul etmez bir hastalıktır. Namık Kemal:

Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten...

diyor. Fakat, inanmayınız; bunu söylerken içerisi kan ağlıyor. Çok geçmeyecek, Türk milletinin bu en büyük ihtilalci şairi, zalim hükümdarın kendisine verdiği rütbeyi fahrile kabul edecektir. Adi ve ahlâksız sadrazamın tayin ettiği memuriyete koşup gidecektir.

Ahmet Haşim ihtiyat zabiti iken, kendisine selâm vermeden geçtiği için bir neferi nasıl dövdüğünü bize anlatmıştı.

Sevgili ölü; mümkün olsaydı da, mezarına gittiğin gün, tabutundan başını kaldırıp arkana baksaydın, milli ve resmî şereflerin hep bir arada, peşinden nasıl boş ve nafile yere sürüklenip gittiğini görecektin. Fakat, bütün bu kalabalık, bir yaz gününün sonunda "ağır ağır" çıktığın "merdivenlerde" eteklerini dolduran "güneş rengi bir yığın yaparak"tan ne daha güzel, ne daha manalı idi.

O gün, bunlar, seni Eyüp'teki çukuruna bıraktıktan sonra, yaldızlı akislerle dolu bir Haziran havasının içinde hepsi bir yana dağıldılar. Gerçi, içlerinde çok mahzun görünenler, çok ağlayanlar vardı. Lâkin niçin mahzundular? Neyine ağlıyorlardı? Aralarında seni hakkıyla, seni candan anlamış, benimsemiş, kaç kişi vardı? Arkandan yapılan ihtifallerde [anma törenlerinde] gördüm, yazılan yazıları da okudum. Sen bütün bunlar için bir muamma idin; bir muamma olmakta devam ediyorsun.

Ne sen,
Ne ben
Ne de hüsnünde toplanan bu mesâ,
Ne de âlâm-ı fikre bir mersâ
Olan bu mâi deniz,
Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz.

Sana yalnız bir ince tâze kadın,
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü beşer,
Bu sefil iştihâ, bu kirli nazar,
Bulamaz sende, bende bir mânâ
Ne bu akşamda bir gam-ı nermîn,
Ne de durgun denizde bir muğber
Lerze-i istitâr ü istignâ...

Ahmet Haşim, yirmi yaşında bu acı hakikati biliyordu da, acaba, niçin kırk beşinde bundan gafil görünüyordu? Niçin bir çocuk gibi taktirler karşısında seviniyor, tenkitler onu kederlendiriyordu? Hele son zamanlarda bu hassasiyeti artık marazî bir dereceye varmıştı. Benim, bu sahada âdeta bir nevi vurdum duymamazlık şeklini alan kayıtsızlığım ona *sinik* bir şey gibi geliyordu. Aleyhimizde, gazetelerin, mecmuaların herhangi bir neşriyatına derhal mukabele etmemiz lâzımgeldiğine kanidi. Ben, omuzlarımı silktikçe, o, bize hücum edenlerden ziyade bana kızıyordu. Neden bahsettiğimi de pek iyi bilmeyerek bu manasız, bu gülünç (sen, ben) kavgalarına tutuşmuşumdur. Böyle zamanlarda, Haşim, bir kenarda, bir horoz dövüşü seyreden adam heyacanıyla kıvranır; ya mücadeleyi, istediği kadar ateşli, ya netice itibariyle kâfi derecede sarih bulmazdı.

Bu dövüşken tabiat, Ahmet Haşim'i çok defa, birtakım çocuklarla kavga etmeye kadar sürüklemiştir ve zekâ silâhıyla yenemediklerini yumrukla, tokatla te-

edip etmeye kalkışacak kadar aşağılara düştüğü olmuştur. Çünkü, Haşim; her şeyden evvel, kızgın ve ihtiraslı bir adamdı. Çok gariptir ki, bu mizaç onu politikaya atmadı. Zira, asıl mücadele meydanı orasıydı. Ve Haşim'in istediği gibi en katı hizmetlerle, en sarih galibiyetler ancak orada görülebilirdi. Lâkin, bereket versin ki; o, kafasının aldığı istikâmet itibariyle hiç de politika hayatına girebilecek adamlardan değildi.

Bir defa, kültürü son derece aristokratikti. Sonra, denilebilir ki, dünyanın en reybi [şüpheci], en kararsız insanlarından biriydi. Bu itibar ile Ahmet Haşim'i bir fırka içinde, başkaları tarafından yazılmış bir siyasi programı müdafaa ederken görmek nasıl mümkün olabilirdi? Haşim, edebiyatta bile bir klik içinde görünmekten ürkerdi. Onun, ta ilk kurulduğu günden beri "Fecr-i Âti"ye aza intihap [seçme, seçilme] edilmiş olmasına rağmen, son gününe kadar bir defa aramıza gelip oturduğunu bilmiyorum. Yalnız, benim bulunmadığım bir içtima [toplanma, toplantı] gelmiş sanırım. Bu içtimada [toplantıda] da yeni bir azanın Fransız Akademyası'nda olduğu gibi kabul merasimi yapılıyormuş. Haşim de bu pek sevdiği yeni azanın kabul nutkunu söylemeği üzerine almış. Fakat her nedense nutku bazı arkadaşları tarafından beğenilmemiş. Ahmet Haşim de büyük bir gürültü içinde salonu terkedip gitmiş.

Geliş bu geliş olduğu gibi, gidiş de o gidiş.

Gerçi, her cemiyette, hemen her yüksek, şiir ve sa-

nat adamı bir münzevidir. Hele bizdeki gibi intelektüelleriyle halk tabakaları arasında uçurumlar bulunan bir muhitte bu çeşit insanların yalnızlığı bir gurbet derecesine varmıştır. Ahmet Haşim'de bu haleti bir parça daha ileriye götürmek ve ona vahşilik namını vermek lazımgelir. Evet; Ahmet Haşim, bütün manasıyla bir vahşi idi. Bizim şehirlerimizin soğuk duvarları arasında ne giyerse ısınmayan ve evlerimizin daracık mimarisinde kendisini bir demir kafes içinde bir yaban kuşu gibi ikliminden cüda [ayrı] hisseden bir çöl çocuğu kadar vahşi...

Ahmet Haşim, sağ olsaydı, bu cümleyi yazamazdım. Çünkü, derhal Araplığına dair bir telmihte bulunduğuma hükmederdi. Haşim'in binbir türlü tasasından biri de Bağdatlı bir aileden gelmiş olmak, dolayısıyla Arap ırkından telâkki edilmekti. O, tuhaf bir sahne oyunuyla asıl babasının bir Yahudi olduğunu öğrenen (İsrail) piyesindeki genç Fransız milliyetçisi gibi damarlarındaki bu yabancı kanla durmaksızın mücadele halinde idi. Yabancı kan diyorum. Çünkü, Haşim ruhça ve kafaca halis bir Türktü. Bütün hususiyetleriyle tam bir İstanbul çocuğu idi. Bundan başka Türk edebiyatına şeref veren bir ismin sahibi olduğunu bizim kadar o da biliyordu ve bunun, günün birinde bir Araplık damgasıyla kararmasından korkuyordu.

Halbuki, Ahmet Haşim, Türk edebiyatında ilk Bağdatlı şair değildir. Fuzuli ne kadar Türk'se, Ruhî ne kadar Türk'se Haşim de o kadar Türk'tür. Bir Fransızca

şiir antolojisini okurken Jean Moréas'ın bir Yunanlı, José Maria de Heredia'nın bir İspanyol ve Comtesse de Noaille'in bir Romanyalı veya bir Rum olduğunu düşünmek aklımızdan geçer mi?

Fakat, ne yapalım ki, mektep hayatından beri Ahmet Haşim'e yapıştırılmış bir Arap Haşim lakabı vardı. Bunu, hiç şüphesiz, kötü yürekli birkaç mektep arkadaşı azizlik olsun diye ona takıvermişti ve bu acı, bu merhametsiz mektep şakası, son nefesine kadar, onun yakasını bırakmadı. Onu muttasıl ta'zib [eziyet etme, boşuna yorma] edip durdu.

Bununla beraber, Ahmet Haşim, milliyet prensiplerine inanır bir adam da değildi. O, her şeyden önce bir insandı ve insanlığı severdi ve muhtelif insan tiplerini, muhtelif iklim hususiyetlerini onun kadar kuvvetle anlayan, tadan kimselere nadir tesadüf ettim. Zevkindeki keskinlik ve kafasındaki *eklektisme* [seçmecilik], onu, böyle bir *üniversalismeye* atmıştı. *Üniversalisme* diyorum, *internasionalisme* veya kozmopolitisme değil. Çünkü, internasionalisme'de bir *dogma* kokusu ve kozmopolitisme'de bir bayağılık vardır. Haşim ise, kadim İskenderiye Mektebi'nden yetişmiş kadar sofist idi ve ruhunun o kadar orijinal bir hususiyeti vardı ki, onu, her muhite uyan karaktersiz insanlar arasına katmak kimsenin hatırından geçemez.

Bu itibariyle Ahmet Haşim, kozmopolitliğin en mühim merkezlerinden biri olan Beyoğlu'nun amansız bir düşmanı idi. Harp sonlarının meydana attığı doktrin-

lerden en çok anlamadığı doktrin ise Marx'ın internasonalismesi idi. Güya kendisi dünyanın en büyük bir ütopisti değilmiş gibi, marksizmeyi ahmakça bir ütopi telakki ediyor ve oradan gelen her hareketi âdeta insiyakî [his ve sevk-i tabiî ile gerçekleşen] bir surette itiyordu.

Daha doğrusu, o, ilim ve sistem halini alan her şeyden müteneffirdi [nefret eden, iğrenen]. Onun Allah'ı, bu kâinatı kaprisli ve fantezili bir anında, öyle rasgele yaratıvermişti. Onun için, bu tesadüfi eserde muayyen bir mana aramak, birtakım kanuniyetler keşfine çıkmak ve yahut da sadece hakikat denilen bir şeyin peşinden koşmak derin bir budalalıktır. Zaten ilimde her düsturun esası bir faraziyye değil midir? Müspet, maddî denilen deliller, hadiseler hep bu faraziyyenin ispatı için kullanılan birtakım pasif ve şahsiyetsiz unsurlardan başka nedir? Âlim, bunları toplar; bunlara kendi faraziyyesine göre istediği şekilleri, mahiyetleri verir ve ortaçağın taşı eritip altın yapacağını söyleyen ilm-i simyacıları gibi ahmak sürülerini başına toplayıp, "İşte, der; bütün bu hadiseler, bu tecrübeler benim iddiamın müspet, bariz, cerhedilmez ispatlarıdırlar." Lâkin, ilimde, aynı hadiselerin, aynı tecrübelerin büsbütün aksi iddiaları da ispat ettiği vakidir. Çünkü, bunlar, kendilerini ellerine alan âlimlerin indi tefsir ve tariflerine tâbidirler.

Haşim, madem ki iş böyledir, derdi, gelin kâinatı izah ve tefsire çalışacağınıza, onun zevkini sürmesini

bilelim. Bakınız, yıldızlar ne güzel... Bunlar, belki, bizim cetlerimizin zannettiği gibi lacivert kubbeye çakılı birtakım altın başlı çivilerdir. Ay, belki gövdesini arayan bir serseri kafadır. Belki güneş, eskilerin itikadına göre bir ilahtır. Belki, yer, yuvarlak bile değildir. Belki dünyanın coğrafyası, hâlâ Herodot'un tespit ettiği hudutlar içindedir.

Artık, kâinat hakkında bu kadar iptidai düşünen bir adamın, cemiyetler hakkında ne anarşik bir görüşü olacağını siz tahmin edin.

Lâkin, asıl şair, işte bu iptidai adam değil midir? Onun içindir ki, Yahya Kemal, bir edebî sistemle onun karşısına çıkıverdiği zaman, Haşim'in gözleri yerinden uğramış, "Azizim, bu adam şiiri hendeseye sokmak istiyor" diye bağırmıştı. Ahmet Haşim, şiir yapmakta Yahya Kemal gibi bir usul ve çığır sahibi olmak şöyle dursun, vezin nedir, kafiye nedir, onu da bilmezdi. Herhangi bir münekkit, onun şiirlerinde, bu bakımdan yüzlerce yanlış, sakat ve düşük noktaları kolaylıkla bulabilir. Fakat, bu, bence Ahmet Haşim'in şahsiyetine ne bir şey ilave edebilir, ne de ondan bir şey eksiltir. Bunlar Haşim'in kusurlarıdır ve herhangi bir mahir şairin ustalıkları kadar hoş ve güzeldir.

Paul Verlain'e sormuşlar: "Siz, sembolisıneyi nasıl te'sis ettiniz?" "Sombolisme mi? Bu da ne?" "Canım, siz sembolistlerin başı değil misiniz?" "Haydi oradan. Ben, öyle şey tanımıyorum. Ben şairim. Ben, dallarda öten bir kuşum. Nasıl ki, Zola da ahırlarda yemlenen

bir öküzdür."

Ben burada Paul Verlain'i rasgele zikretmiyorum. Haşim'le onun arasında daima sayısız münasebetler bulmuşumdur. Bu iki şairin, yalnız kafalarının biçimi değil, ruhlarının içi de benzerdi. Şu fark ile ki, hissî (sensuel), Verlain, çok defa ihtirasının ateşinde kabından taşmış ve bir nevi ortaçağ mistisismesine doru akmıştır. Haşim ise hayatının hiçbir dakikasında mistik olmadı. Bütün dinî sıtmalardan ari, çırılçıplak paganist hassasiyetini ta öleceği güne kadar muhafaza etti.

Bizi, dinî vecde atan saikler [sevkedenler, götürenler] ya büyük bir felâket, ya uzun bir hastalıktır. Çok defa kendi kendimizi fazla tahlil etmek yüzünden de bu akıbete sürüklendiğimiz olur. Haşim'in başından belli başlı bir büyük felâket geçmedi, fakat kendi kendini tahlilde hattâ kendi kendiyle daimi mücadelede ondan daha ileriye varmış bir kimse tasavvur edemem. Sonra, buna o son uzun hastalık devrini de ilave edin. Haşim'in mistisismeye düşeceğini mutlaka bekleyebilirdik. Fakat, işte, hiç düşmedi. Hattâ bir an için olsun o yana kaymadı.

İnatçı ve kemirici bir sıtma ateşi vücudunu için için kemirirken, o, aydınlık deniz kıyılarında bir tatlı yaz hülyası kuruyor ve bir hastane odasında müthiş azaplarla kıvrandığı bir anda yan gözle ve manalı bir bakışla, yanına girip çıkan beyaz tenli genç Alman hemşiresini süzüyordu.

- Hayat bir fettan kız gibi karşımda göbek atıyor.

Sözü o zamanına ait şakalarından biridir.

Ölümünden birkaç gün evvelki, son yazısının (yemeğe) dair bir kaside olduğunu da hatırlıyoruz ve aynı zamanda, hastalığının birdenbire vehamet kesbetmesindeki [kazanmasındaki] sebepler içinde bir tabak yaprak dolmasının ne büyük bir rol oynadığına da vakıfız.

Acaba, son nefesinde, beyninin mozaiğinden geçen son düşünce ne olmuştu? Bazı ölülerin son sözleri bize malûmdur. Son söz olarak Haşim'in de -zannedersem, kendisine terliklerini giydirmek isteyen kimseye kızarak- "Bunun da şimdi sırası mı?" dediğini işittim. Fakat, her ölenin son sözü, mutlaka manalı olmayacağı gibi, o söz, mutlaka, son düşüncenin ifadesi de değildir. Bence, son düşünce, ölenin kafasında bir sır gibi gömülü kalıp gidiyordur. Öyle olmasa idi, Haşim, kimbilir, ölüm hakkında bize ne orijinal bir intibaını söyleyecekti. Zira, Haşim'in pırıl pırıl yanan zekâsının ruhundan evvel sönmediğine eminim. Bunun şeytani hüzmeleri, mutlaka, o karanlık yolu, son merhalesine kadar aydınlatmıştır ve ahiret, eski Yunanlıların Stiks dedikleri mürekkep renkli bir ıssız ırmak mıdır? Yoksa, vahdanîlerin tasavvur ettikleri gibi uçsuz bucaksız bir boşluktan mı ibarettir? Haşim, o ışığın aydınlığında, bunu, mutlaka görecekti.

Lâkin, Haşim, vahdanîler, kendisine bu ahiretin cennet tarafını teklif etseler bile oraya gitmeyecek, Stiks'in kenarında bekleyen meş'um kayıkçıdan, ulu atası,

Pan'ın adresini soracaktır. Keçi ayaklı ilah, kudsî ırmağın öbür yakasında, uzun yapraklı Asfodeller arasında kavalını çalmaktadır ve Ahmet Haşim, şehvanî bir tebessümle gülümseyerek yavaşça onun yanına çömelecektir.

Eğer, bu böyle olacaksa, eğer bu, böyle ise, aziz Haşim, sakın, bıraktığın bu fani dünyanın hasretini çekme. Zira, burada, artık bütün güzel sesler durmuş ve aşk bir ızdırap halini almıştır. Burada renk ve ışık vardır, fakat tat kalmamıştır.

Hani, bir gün, seni ta ölümün eşiğine kadar sürükleyen bir buhrandan henüz gözlerini açıp hayata avdet ettiğin anda, sana, avunasın diye, pencereden gözüken bir ilkbahar manzarasını göstermek isteyenlere, elinle, perdeleri kapatmak işaretini vermiş ve sonra, neden sonra ilâve etmiştin:

Bilmezsiniz, manzara denilen şey, bana ne kadar azap veriyor. Gözümde açılmış bir yara gibi, bir yara gibi...

İşte, gitgide, renkten, ışıktan, kokudan, çizgiden mürekkep bütün harici alem, bana da öyle gelmeye, öyle görünmeye başlıyor. Bir zamanlar, seninle yanyana dolaştığımız kırlarda, bir zamanlar seninle başbaşa konuşup gülüştüğümüz sahillerde durup da acı bir hayretle etrafıma bakıyorum. "Buraların ruhu nereye gitti?" diyorum. Gerçekten, bu, senin son mısralarının birinde haber verdiğin gibi, bizim için, artık "sönen, gölgelenen bir dünya"dan başka bir şey değildir. İnan-

madığın fennin, üstünde yaşadığımız küre için tahmin ettiği akıbet başgöstermişe benziyor. Sular çekilip denizler kurumak, toprak ölüp ağaçlar taş kesilmek üzeredir. Nerede ise, yeryüzünde de ayda olduğu gibi hayattan eser kalmayacak. Ne mutlu sana ki, bu kozmik faciaya şahit olmak üzere iken gözlerin başka bir âleme çevrildi.

Ahmet Haşim, belki, buraya kadar söylediğim sözlerin hepsine inanacaktır. Fakat, gözlerinin başka bir âleme çevrilmesi kaydını dünyanın en septik bir tebessümüyle karşılayacaktır. Zira, Haşim için bundan ötesi yoktu. Biraz yukarıda onun mistisisme ile hiçbir münasebeti olmadığını söylemiştim. Haşim, aynı derecede bütün dinî duygulara karşı da yabancı idi. Ömründe bir defa "Allah var mı, yok mu?" suali bir şek [şüphe] halinde dahi aklından geçmemiştir. Onu, yalnız dinsizlikle tavsif [niteleme] etmek mümkün değildir. Çünkü dinsizlik, kendi içimizde dindarlıkla yaptığımız uzun veya kısa bir mücadelenin sonunda erilen bir merhaledir. Haşim'in ne ilk gençlik yıllarında, ne de son demlerinde kendisiyle böyle bir mücadeleye girişmiş olduğunu zannetmiyorum. Onun için böyle bir mesele hiçbir zaman mevcut olmadı. O, bütün sinirleri ve bütün ruhuyla bu dünyanın, yalnız bu dünyanın çocuğu idi. O yalnız bu dünyayı anlıyordu, yalnız bunu seviyordu. Bunun hudutları haricine çıkmak için de hiçbir ihtiyaç duymuyordu. Çünkü, acayip bir animisme [canlıcılık] ile baktığı bu dünyanın onca zaten

hudutları yoktu. Muhayyelesi, aklın sefahatı olan metafiziki, bunun gözle görülür elle tutulur unsurlarıyla yapabiliyordu. Çünkü kendi ellerinin dokunduğu, kendi gözlerinin değdiği her (madde) birdenbire mücerretleşiyor [soyutlaştırıyor], ruhlaşıyordu.

Ahmet Haşim'in kafasındaki orijinal şahsiyeti, işte, burada aramak lâzımdır. Bu acayip zekânın (madde) ile (ruh) arasındaki gidip gelişleri şimdiye kadar bildiğimiz çizgilerin büsbütün dışındadır. Gerçi Haşim, evvela madde, sonra fikir diyen materialistle beraber görünürdü. Zira, onun hareket noktası da madde idi. Ama, buradan kalkıp nerede karar kılardı? Metafizik bir abstraksiyonda... Ona yalnız paradoksal deyip de geçivermeyelim. Haşim'in kafasının bu tersine işleyişinde yalnız sofistik değil, çok defa mantıklı ve rasyonel bir reviş [gidiş, yürüyüş, tarz] de vardı.

Bu harikulâde düşünce mekanizması, -yalnız bizim değil- muasır insan cemiyetlerinin bu en garip siması, şu anda, toprağın altında çürüyüp dağılma safhasını geçirmektedir. Bu dramı, her düşünüşümde içerim isyan ile doluyor. Ve henüz yaşamakta olanlar arasında bayağılıklarından, adiliklerinden emin olduğum kimseler, bana, onun yaşamak hakkını çalmış gibi görünüyorlar. Bunlar hakkındaki istihkâr [hor görme] ve istihfafım [önem vermeme, küçük görme] bir nevi öfkeye, bir nevi hınca inkılap ediyor. Kendi kendime diyorum ki: "Bütün bunlar hayata hiçbir çeşni katmaksızın ve hayattan hiçbir çeşni almaksızın yaşayıp gidiyorlar.

Alelâde ihtiraslar, alelâde kaygılarla kımıldayan düz, basit ve küstah uzviyetleri, güneş altında, bir yabanî ot gibi arsız ve sırnaşık serilip serpiliyor."

Benim için, Haşim'in ölümü ayrı bir facia, bunlar arasında onsuz kalmak ayrı bir faciadır. Zira, benim hesabıma bunlardan intikam almasını bir o biliyordu. Ve bir güzide için bin bayağıya tahammül etmek kudretini, ben ondan alıyordum.

Burada, güzide ve bayağı kelimelerini kullanırken, alelumum münevverlerle halk yığınını kastettiğim anlaşılmasın. Hayır; bu güzide ve bayağı tasnifini ben yalnız münevverler arasında yapıyorum. Halk yığını, asıl millet kitlesi, kendisinde daima mübareklik, büyüklük ve asalet mefhumları mündemiç [içine sokulmuş] olan bir cemiyet hamurudur. Gerçi bütün güzideler gibi, bütün bayağılar da ondan çıkıyor. Lakin halk, bu hadisede bîtaraftır, gayrimesuldür. Tıpkı, tabiatın kendi bağrında olup bitenler karşısındaki ulvi ve azametli lakayıtlığı gibi... Zaten, eğer Ahmet Haşim, içtimai sınıf telakkilerine göre bir tasnife tâbi tutulacak olursa, onun yeri bir münevverler aristokrasisi içinde değil, tam halkın göbeğindedir. Haşim, zevkleri, yaşayış tarzı ve kalbinin ilk hareketleri itibariyle halktandı. Onun içindir ki yazılarıyla ne kadar dar bir azlık tarafından tanınmış ise, şahsiyeti itibariyle o kadar geniş bir popülarite'ye maliktir.

Haşim'in sevmediği tipler, iğrendiği tipler türedilerdi. Yani gerek edebiyatı, gerek ilmi, gerek politikayı

kendilerine basamak yapıp yüksek bir refah seviyesine erişmek isteyenler veya erişenlerdi. Haşim, bu gibi tiplerin edebiyatta olsun, ilimde olsun, politikada olsun daima en ehemmiyetsiz, en bilgisiz, en samimiyetsiz kimseler arasından fırladığını görmüştür. Bunların kimi, Ahmet Haşim'in mektep arkadaşı, kimi talebesi, kimi hayranı, kimi mahmisi [himaye göre, korunan], kimi sadece tanıdığı idi. Birer birer yanından ayrılıp öne geçtiler. Zavallı Haşim, bir bankanın kendisine yol verilen bir memuru iken, onlar müdir-i umumiliklere [genel müdürlüklere] kondular. Zavallı Haşim, orta mekteplerde ders vereyim diye sürüm sürüm sürünürken, onlar professor kürsülerini işgal ettiler ve o müthiş hastalığını tedavi ettirmek için kısa bir Avrupa seyahati imkânını dilenirken, ciğeri beş para etmez, sırf adale ve etten mürekkep inkılap soyguncuları Londra'nın, Paris'in, Berlin'in en muhteşem otellerinde, en konforlu daireleri kiralıyorlar ve en lüks su şehirlerinde rakıdan, şampanyadan yıpranmış böbreklerini en son, en pahalı kür usulleriyle tamire çalışıyorlardı.

Ahmet Haşim, bunları görüyor, hissediyor ve içleniyordu. Onun bu halini alelade bir kıskançlığa, bir kem gözlülüğe atfedenler ne kadar merhametsiz ve ne kadar haksız bir tarzda yanılıyorlar. Ahmet Haşim, belki edebiyat sahasında kendisi kadar sevilen bir şair olduğu için bir Yahya Kemal'i kıskanmıştır. Belki, bir Falih Rıfkı'da kuvvetli polemik nesrinden dolayı bir rakip görmüştür. Fakat, hiçbir hususta kendisiyle denk ol-

mayan; hareketlerini gülünç, düşüncelerini boş ve zevklerini süfli bulduğu insanları Haşim, ne diye kıskanacaktı?

Onun bunlara karşı duyduğu his, olsa olsa, isyan ve istihkar [hor görme] kelimeleriyle ifade edilebilir. İsyan o cemiyete ki, kendi içindeki kıymetlerin neden ibaret olduğunu bilmez. Elinde hakiki kıymetlerle sahteleri ayırt edecek bir ölçüye malik değildir. Onun için, tedavüle hep kalp akçaları çıkarır ve meşhur bir kanuna göre bu kalp akçalar, sağlamları kaçırır ve o cemiyetin cihan içindeki kredisini bozar.

Cihan içinde mi? İşte Haşim, burada yanılıyordu. Cihanın hangi cemiyeti vardır ki, onun nizamı, bir hakiki kıymetler istifasına göre kurulmuş olsun? Dünyanın her tarafında, cemiyetin nimetleri tuttuğunu koparabilenindir ve bu çeşit bilekler ise, en ziyade Haşim'in beğenmediği kaba saba vücutlarda bulunur. Fakat, ne yapalım ki, Haşim, bunları insandan bile telakki etmiyordu. Onun için insanlığın yegâne şiarı [işareti, izi] yüksek bir edebî zevk sahibi olmaktı. O, edebî zevk derken, hiç şüphesiz, bir nevi duygu ve anlayış terbiyesini, bir nevi zekâ ve gönül inceliğini kastediyordu. Gerçekten bu terbiye ve bu incelikten mahrum kimselerin, hayatta bunlara malik olanlardan ziyade kâm alacak mevkileri işgal etmeleri Haşim'e vicdanın, aklın kabul edemeyeceği bir canavarlık, bir vahşiyana gasplık gibi geliyordu.

Lakin bu çeşit adamlar, eğer hiçbir şeyi duymayacak,

anlamayacak, hiçbir şeyin hakiki ve yüksek tadına eremeyecek bir halde iseler, bunların Haşim gibilerden gasbedecekleri saadet payı acaba ne olabilir? Zenginlik veya mevki, birdenbire, bunların zekâlarını açıp duygularını inceltebilir mi? Bunlar en ferik dekorlar içinde ve her türlü huzur imkânları arasında bizim tiksindiğimiz o kaba saba yaşayışlarına devam edip gitmeyecekler mi? Bunların güzel tabloları olacak, fakat, kendileri göremeyecekler; bunların yüzlerce kıymetli kitapları olacak, fakat, kendileri okuyamayacaklar; bunların türlü güller ve çiçeklerle bezenmiş bahçeleri olacak, fakat, onları koparıp koklamasını bilemeyeekler. Bunların melekler gibi dilber metresleri olacak, fakat, ağızları başkalarına gülümseyecek, gözleri başkalarını çağıracak. Bu itibarla, his ve fikir kültüründen mahrum her zengin ve ikbal sahibi adama, masalcının altın yığınları üstünde açlıktan öldürdüğü zavallı Harunlar nazariyle bakmalıdır ve onlara maddeten sahip olup da manen malik olamadıkları şeyler için acımalıdır.

Lakin, Haşim, acımak nedir, hiç bilmezdi. Her paiyen [zındık] gibi kalbi mermerdendi. İşte, onun, hemşehrisi Fuzuli kadar büyük bir şair olamamasının sebebini burada aramak lazımgelir. Zira, bir şair, ancak kalbiyle, kalp tarafından büyüktür. Muhayyelesi ne kadar geniş, ifade kudreti ne kadar yüksek, ruhu ne kadar ahenktar olursa olsun, kalbi insanî bir şefkatle çarpmayan şairin büyüklük ve ululuk mertebesine ermesinin imkânı yoktur.

Suarès: "Biz, Musset'yi daima severiz. Çünkü o, daima sevdi" diyor. Musset, devrinin muhayyele, ifade ve ahenk itibariyle en büyük şairlerinden biri değildi. Fakat, derin bir gönül acısı esnasında o devir şairlerinin arasından hâlâ seçip okuduğumuz kimdir? Hayatın cevri, cefası altında artık nefes almayacak kadar bunaldığımız vakit gene o devrin şairleri içinde Verlain'den başka kimin kapısına başvurabiliriz?

Çünkü, biri daima sevdi. Çünkü, öbürü daima ızdırap çekti. Sevgi ve ızdırap... İşte, şiirin başlıca iki unsuru.

Ahmet Haşim'in şiirlerinde bunlardan ne biri, ne öbürü vardı. Bu yüzden Haşim'in yası bende teselli kabul etmez bir elem olmuştur. Zira, bıraktığı şiirlerle, yüreğimde açtığı boşluğu bir türlü dolduramayacağım.

Onun ölümünden sonra yazı yazanlardan biri, zannedersem Nurullah Ata Bey; "Haşim'in şair tarafı ebedîdir ve daima bizde kalacaktır. Ona acımıyoruz" demişti. Fakat Ahmet Haşim'in bence en aziz olan tarafı şahsiyetinin bu cephesi değil, asıl öbür cephesi idi. O, kendisinden şiirlerine pek az şey vermiştir. Aksi taktirde, bize ondan (bodleriyen) bir âlem kalması lazımgelirdi. Gerek lanetleme dehası, gerek şeytani hassasiyeti, ona asi ve asil ruhların sığınacağı böyle bir tatlı cehennem yaratmak kudretini vermişti. O, bunu büyük bir fırın ocağının kıvılcımları halinde havalara dağıttı.

Ben işte buna acıyorum. Ahmet Haşim, son sözünü söylemeden ve asıl eserini vermeden giden bir büyük

sanatkârdır. Gerçi ölümün pençesi yakasına yapıştığı gün, o, çoktan kırk beşini geçmiş, ellisine yaklaşmış bir adamdı. Fakat, ruhu ve zekâsı ilk gençlik yıllarının bahar teravetini muhafaza etmekte idi. Bahçesinde yeniden güller açabilirdi. Yeniden ağaçları yemişlerini verebilirdi. Bu güller, hiç şüphesiz, çok sevdiği haşhaş çiçekleri gibi mağinum ve zehirli olacaktı. Bu yemişler, Hint ormanlarında yetişen tropikal meyveleri gibi acayip ve keskin bir tat verecekti ve bizim bunlardan alacağımız zevk, bir esrarkeşin kendi çubuğundan aldığı zevkten daha sıhhi olamayacaktı. Lakin, gönül azaplarının son haddine varmış birtakım bedbahtların keskin acılarını ve derin melallerini o zehirli devalardan başka ne teskin edebilir?

İşte, Ahmet Haşim'in şiirleri, böyleleri için bitmez tükenmez bir teselli kaynağı olacaktı. Zira, bunların ruhu onun ruhuyla elemde ve gamda kardeştir. Haşim, bunları düşünmeden gitti. Hayatını başkalarına bıraktı. Biz de, bunun içindir ki, her susuzluğumuzu dindirmek istedikçe onun mezarı üstünden atlayarak ve ıssız, engin bir çölü geçerek ta Fuzuli'ye, oradan ta Yunus'a kadar sürüklenip gitmeye mecbur kalacağız.

Ahmet Haşim'in bana gönderdiği son iki mektubuyla askerlik arkadaşlarından Manisa mebusu Refik Şevket Bey'e yazılmış eski mektuplarından bazı parçalar.[2]

19 Eylül 1932

"İki gözüm Yakup,

Hastalığım, yorgunluğum, sersemliğim, sana şimdiye kadar bir satır bile yazmak için bana, kendimde bir zerre kuvvet buldurtmadı. Fakat, bir an olmamıştır ki, senin dost ve melikkisyane çehrenin hayali başımda bir ışıklı bulut gibi dalgalanmasın. Bütün kuvvetsizliğime rağmen, sana, hiç olmazsa mektuplarının gözle-

2 Bunları edebî bir kıymetleri olduğu için değil, Ahmet Haşim'in insan olarak bazı karakteristik taraflarını gösterdiği için neşrediyorum. Bu mektuplar aynen nakledilmiş, yalnız pek hususi tarafları çıkarılmıştır.

rimden yaş getiren tatlılığına teşekkür etmek için bir satırcık yazabilirdim. Fakat, sana yazmak, benim için bir kutsi yere girmek gibi heyecan verici bir iştir. İki satır yazı, senin için olunca kendimi kafi derecede temiz ve layık bulamıyorum. Kalemi elime alınca başım dönüyor ve cesaretim kırılıyor.

Bir haftaya kadar, zannederim, Frankfurt'a gitmek lazımgelecek. Gitmeden seni göremeyecek miyim? Her gün, ertesi gün adaya gitmek projesini Doktor Fazıl'la yapıyoruz. Fakat, her defasında hesapta olmayan bir serin rüzgâr çıkıyor ve projemizi suya düşürüyor. Zira, sol tarafımda küçük bir zatülcenap keşfedildi. Başıma ne dertler açacağı henüz malûm değil. Soğuktan ve sıcaktan müthiş sakınmak lazımmış. Buna rağmen, bir yelkenli gibi Ada'ya gelmek için mütemadiyen müsait bir rüzgâr kolluyoruz.

Leman'ın ellerinden öperim ve senin gözlerinden hasretle."

Ahmet Haşim

"Sevgili Leman, iki gözüm Yakup.
Mektubunuzu alalı epeyce oldu. Yakup'un harareti düştü müjdesi hepimizin yüzünü güldürdü. Bu mektuba gelecek cevaptan Yakup'un artık yatağı bıraktığını öğrenmekle saadetimizin tam olacağını ümit ediyorum. Evvelki mektubumda da yazdığım gibi ben iyileşemiyorum. İnsanı ölmekten alıkoyan ve bir yarım hayat içinde bunalmış bırakan tıbba lanet ediyorum.

İlaçlarım için istidayı ve doktor raporunu gönderiyorum. Strofantin şırıngaları bana bir parça rahat ve sükun verirdi. İstanbul'un her tarafını arattık. Yok. Artık ruhsatın çıkmasını ve Avrupa'ya ısmarlayıp ilacın oradan gelmesini beklemekten başka çare kalmadı.

Sevgili Yakup'u görmek ihtiyacı bana uzvi bir ızdırap verecek hale geldi. Kendimi bir parça iyi hissetsem trene atlayıp Ankara'ya geleceğim ve Leman'ın bir iki gün

misafiri olacağım. Fakat o kuvvet nerede?

Hastaneye borçlandığım 175 lirayı Falih bana gönderdi. Ben de Frankfurt'a gönderdim. Ve bugün kurtuldum. Şimdilik ikinizin de gözlerinden hasretle öper ve iyilik haberlerinizi beklerim."

Ahmet Haşim
12/1/1933

İlk mektubun tarihinden sonra ne benim hastalığım onu gidip görmeme, ne onunki beni gelip görmesine imkân verdi. Ölümünden iki gün evvel kendisine yolladığım bir mektuba da ancak ağızdan karım vasıtasıyla cevap verebilmişti.

Manisa Meb'usu Refik Şevket Bey'e yazdığı mektuplardan:

Niğde, 3/9/1933

"Sevgili Refik,

İhtimal sana fazla yazıyorum. Fakat ben bundan memnunum. Bulunduğum noktalardan sana doğru uçurduğum bu mektuplarla pervazı evraktan hasıl olmuş ve bütün mesafeler boyunca mümted [uzayan, süren], maddi ve manevi bir bağ ile kendimi sana bağlı tutmak istiyorum. Muhaberatımızın bu tevalisi [birbiri arkasında gelmesi, arası kesilmeksizin devam etmesi] seni izaç ediyor mu [rahatsız ediyor mu]?

Geçen mektubumu Niğde'den yazmış ve o mektubu gönderdikten sonra livanın bütün kazalarını teftişe çıkmıştım. Yirmi gün süren ve nice bağ ve bahçe sefa-

larına rağmen ruhumda hiçbir hakiki lezzetin hatırasını bırakmayan bu devrenin hitamında [sonunda] bu ikinci mektubu gene Niğde'den yazıyorum.

Gördüğüm Anadolu hakkında bilmem sana ne yazayım? Evvela bu kıta-i arazide kimler yaşıyor? Görülen harabelerin banisi [yapan, kuran] hangi cins mahûkattır? Bunu, köy ve kasaba diye gördüğümüz renksiz harabe yığınlarına bakıp anlamak asla mümkün olmamıştır. Anadolu köylüsünü tasnifi mahlûkatta karıncalar nevine ithal etmeli fikrindeyim. Gündüz ağaçsızlıktan dolayı müthiş bir güneş altında yanan ve gece en güzel yıldızlar altında bütün böceklerinin namütenahi [sonsuz] sesleriyle uzanıp giden bu araziden herhangi saat geçilmiş olsa yalnız yiyeceğini tedarikle meşgul (gıda), fikri sabitiyle sersemleşmiş, neşesiz ve yorgun bir insaniyetin mesai-i müşkilesine [zor çalışmalarına] tesadüf olunur. Sanki, cehennemi bir furun karşısından yeni ayrılmış gibi yüzleri kıpkırmızı, dudakları çatlak, elleri kuruyup siyahlaşan bütün bu insanlar ya madde-i gıdaiyeyi biçmekle, ya onu taşımakla, ya onu savurmakla veyahut onu medharlerine [depolarına] doğru çekip götürmekle meşgul görünür. Tıpkı karıncalar gibi, tıpkı karıncalar gibi...

Fakat, boğazlarının kârına olarak aklın bütün melekatını [yetilerini] ret ve iptal eden bu adamların boğazı da memnun etmekten pek uzak bulundukları, en zenginlerinin evinde geçirilen bir gecenin sabahında, nefis bir yemek diye sofraya getirilen suyla pişmiş

menhus [uğursuz] bir fasulyenin barsaklarda tevlit ettiği [meydana getirdiği] gazat [gazlar] ve ızdırabat ile uyanılıp da anlaşıldığı zaman, bu akılsız kardeşlerin maksatsız hayatına, boşa giden gulane [üstün bir gayretle] mesaisine karşı derin bir elem duymamak kabil değildir. Refik; Ankara'da, Almanya imparatorunun Anadolu hastalıklarını tetkik etmek üzere gönderdiği bir heyet-i tıbbiyenin bazı büyük rütbeli erkanıyla görüştüm. Bunlar, bir seneden beri gelen hastayı ücretsiz muayene etmek ve mümkün olduğu kadar tetkikatlarını sıhhatli eşhas üzerinde (mektep talebesi gibi) yapmak suretiyle şunu anlamışlardır ki, Anadolu Türklerinin karınları kurtlarla mahmul [yüklenmiş] ve kanları bu kurtların ifraz ettiği [ayırdığı] tufeyliyat* ile meşbu [doymuş] bulunuyor. Cinsi, yakın bir inkıraz ile tehdit eden bu halin sebebi neymiş bilir misin? Noksan-i tağaddî [gıda eksikliği].

Her ne kadar garip görünse de Anadolu Türkleri henüz ekmek imalinden bile bîhaberdirler. Yedikleri mayasız bir yufkadır ki, ne olduğunu yiyenlerin midesine bir sormalı.

Bilâ-istisna vasıta-i cerleri kağnıdır. Ellerinde esir olan öküzler ve bu neviden hayvanat için en zalim bir muhayyelenin bile icadından aciz kalabileceği -bununla beraber bati [yavaş, ağır hareketli], dar ve maksada gayr-ı salih [yararsız] bu alet-, hiç şüphe yok ki, devr-i

(*) Kendi başlarına beslenemeyip başkalarının kökleriyle veya kanlarıyla beslenen bitkiler, hayvanlar.

hacerî [taş devri] keşfiyat ve alatındandır. Kağnı bir araba değil, fakat, hayvana yapışıp onun anasını hafiye-i hayatına hortumunu sokan ve bu suretle kanını ve canını çeken bir canavardır. Uzaktan görüldüğü zaman heyet-i umumiyesiyle bir arabadan ziyade azim ve hevlengiz bir karafatma hissini veren ve tarihe aşina bir göz için üzerindeki uzun değneyi ve ayakta duran arabacısıyla Dara ve Keyhüsrev devirlerine ait taşlar üstünde menkuş [işlenmiş] iptidai arabaları hatırlatan bu kağnıların boyunduruğu altında masum hayvanatın çektiği azabı gördükçe onu sevkeden asude köylünün insanlar gibi bir ruhu olup olmadığından şüphe ettim.

Anadolulların becerikliliği ancak öküz tezeğini istimalde [kullanmada] ve onu kabil-i istifade bir hale sokmak için buldukları çarelerin tenevvüünde [çeşitlenmesinde] görülür. Tezeğin bu adamlar nezdindeki kıymeti şayanı hayrettir. Sürüler meraya çıkarken veyahut akşam şehre girerken kadın ve çocuk, gözleri bir nokta ziyaya cezbedilmiş gibi, öküz kıçlarından bir saniye dikkatlerini ayırmayarak ve yüzlerce rakipten geri kalmak korkusuyla seri adımlarla koşarak, öküz götünden düşen en ufak giranbaha b.. parçasını toplamak üzere dirseklerine kadar bulaşık elleri ve hırstan hadekaları [göz bebekleri] fırlamış gözleriyle yere kapanırlar. Bu b..lar toplanır, sepetlere doldurulur, evlere cem ettirilir ve nihayet bir altın hamiresi yoğurur gibi, altın gerdanlıklı genç kadınlar beyaz kollarıyla onu yo-

ğurular ve muntazam yuvarlaklar haline koyup kurumak üzere duvarlara yapıştırırlar. Anadolu'nun bütün duvarları bu öküz müzahrefâtiyle [pislikleriyle] sıvalıdır. Bütün havalarında o rayiha [koku] teneffüs olunur. Yemekleri, sütleri, ekmekleri hep tezek dumanının kokusuyla ele alınmaz bir haldedir. Eski Mısırlılardan ziyade Anadolular Apis öküzüne hörmet etmeli idi. Öküz, burada hayat-ı umumiyenin zembereğidir.

Evlerine gelince, onlar da öyle: Duvarlar yontulmamış alelade taşların, çalı çırpının, leylek yuvasında olduğu gibi, gelişigüzel dizilmesinden hasıl olmuştur. Odalar çamurların bir "okunamamıştır" haline getirilmiştir. Baca nedir, bilir misin? Dibi kırık bir testi... Kızılırmak havalisinde, büsbütün hane inşasında da feragat ederek, toprağın mahiyeti hususiyetinden bilistifade dağları oymakla vücuda getirdikleri mağaralar içinde kuşlar gibi imrar-ı hayat [hayat geçirme] ederler. Nevşehir'den yarım saat beride "güvercinlik" namında kovuklardan müteşekkil bir köy vardır ki, hakikaten ancak bir güvercinlik olmaya şayan bir köydür.

Anadolu, külliyen temizlikten mahrumdur. Sakallı Celal'in dediği gibi en nefis bir icatları olan yoğurt bile pislik mahsulünden başka bir şey değildir. Kaynamış süte kirli bir demir parçası yahut eski bir gümüş para atılsa sütün derhal yoğurda inkılap edeceğini sen de bilirsin.

Anadolu, hemen serapa [baştan aşağa] firengilidir. Anadolulların güzelliği de bozulmuştur. Bir köy, bir

kasaba veya bir şehrin kalabalığına bakılsa, heyet-i umumiyede o kadar topal, topalların o kadar muhtelif envaı [çeşitleri], o kadar cüce, kambur, kör ve çolak görülür ki, insan, şekl-i eşyayı bozan muhaddeb (kenturlu, tümsekli] bir camla etrafa bakıyorum zanneder. Mamafi, güzel oldukları zaman da güzelliklerinin emsalsiz olduğunu itiraf etmeli. Siyah, derin ve titretici gözlerle insana bakan şalvarlı, mevzun [vezinli, tartılı, tartılmış] Anadolu kadınları; sizleri nasıl unutacağım? Gençleri, insanın bazen en mükemmel bir nümunesini temsil ederler. Fakat bunlar, nadirattandır, Refik. Anadolular hakkında sana daha çok yazacak şeyler varsa da mektuba gülünç bir makale süsü vermemek için bu bahsi burada kesiyorum. Anadolu seyahati artık, benim için nihayet buluyor demektir. Bundan da mahzun değilim.

İaşe-i Umumiye'de ahiren hasıl olan tebeddül [değişme] -ki şüphesiz bundan haberdarsınız- üzerine bizim vazifemizin yeni teşkilât dairesinde devam edeceği bildirilmiş ise de yakında tezkeremizin elimize verileceğini ve her birimize gene kıtalarımızın yolu irae edileceğini [gözetme, tayin etme] muhakkak zannediyorum. Bugün İstanbul'dan, arkadaşlarımın birinden aldığım bir mektupta bu tahavvülün [değişmenin] vukuu üzerine hemen Levazım'ın nüfuzlu erkanından birine müracaatla benim için teşebbüs ettiği ve neticenin yakında bildirileceği yazılıyorsa da, hiçbir teklifi kabule kendimde arzu bulmuyorum. Harbin nihayetine ka-

dar bizim koca kumandanın kanadının altından daha emin bir yer yokmuş. Bunu, evvelce anlayamadığıma teessüf ediyorum. Ve bırakılan yere avdette insanı utandıran bir hal hissetmeseydim hemen çantamı toplayıp Aydın'a gelmekte bir dakika tereddüt etmezdim.

(...)

(...)

Niğde teftişi hitam [son] bulmuştur. İaşe Heyeti Teftişiyye'sine girdiğim günden beri kazandırmış olduğum meblağ iki bin liraya baliğdir [erişmiştir]. Benim ziyanım ise pek çoktur. Evvela sıhhatim bozuldu. Hayli keçi eti yedim. Birçok beyhude masraflar ettim. Ve rahatımdan da birçok şey kaybettikten sonra yerimden de oldum. Yakında, belki, üç gün sonra İstanbul'a gidiyorum."

Niğde, 16/8/333

"İki gözüm Refik,

Her gün, yeni bir hatt-ı cevelan üzerinde dolaşıyorum. Sana, bu yeni mıntıkam hakkında bir nebze malûmat vereyim: Bilmem Ankara'dan sana evvelki mektuplarımda bahsetmiş miydim? Tahayyül edilecek bir cehennem için bu şehirden daha muvaffık [başarı kazandıran] bir nümune bilmiyorum. Yalçın kayalar üstüne dağılmış bu fare rengindeki harabe içinde ruhun ve asabın bütün işkencelerini tatmıştım. Menhus [uğursuz] bir de refikim [arkadaşım] vardı. Bir refik [arkadaş] ki, kendi başına yeşil rengi siyah, pembeyi ateş renginde, kırmızı ve maviyi bir cehennem morluğu tarzında iraeye [göstermeye] kafi idi. Ankara'da geçirdiğim yegâne mesut dakikalar, Sultani mektebinin bahçesinde üzüm sarmaşıkları ve ceviz dalları altında

murabba [dört köşeli] bir havuzun kenarında nargileler çekerek geçirilen hayalperverane dakikalar olmuştur. O mektebin müdürü İzmirli Haydar Bey'di. Sarı saçlı, halim, selim ve ruhu bir meyve kadar leziz olan bu sevimli genci şüphe yok ki tanırsın. Müdir-i sâni [ikinci müdür] benim mektebi Sultani sınıf arkadaşlarımdan Sakallı Celâl'dir. Celâl mahlûkat-ı esatiriye [uydurma yaratıklar] gibi bir insan değil, fakat mükevkep [yıldızlı] semaları, dağları, suları, kuva-yi mer'iyye [saygı gösterilen kuvvetler] hafiye-i tabiatı ruhunda terkip ve temsil eden bir mahluk-u namütenahidir [sonsuz yaratıklar]. Etrafta, her şey kararıp, bahçede kendi başına otlayan atın hayali bile görülmemeye başladığı dakikalarda, her şeyden çekilen ziya-yı sularında cem ile karanlıkta kendi başına parlayan havuzun etrafında oturup Celâl'in bir hezeyanı ulvî tarzında söylediklerini dinlerdik. Bu mektepte geçen dakikaların hatırası Ankara'dan geçen hayata nispeten mürekkep gibi siyah bir gecede çakan şimşeklerdi.

Ankara'dan bir isyan neticesinde ayrıldım. Konya, bana Ankara'ya nispeten pek sevimli ve müterakki [ilerleyen] göründü. Bu şehrin sana suyunu tezkâr [hatırlama, anma, anılma] edeyim. Harukulâde bir su. İstasyonda Avrupa usulü üzere tutulan bir de temiz ve güzel oteli vardır. Masa altından kadınlarla ayak muaşakaları yaparak bu otelde hayli poker oynadık. Poker arkadaşlarından biri de Tevfik Rüştü Bey'di. Bu seyahatlerde ne kadar çok muarefeler [tanışmalar] yapı-

lıyor. Fakat, tabiî muvakkat [süreksiz, geçici], muarefeler [tanışmalar].

Konya'da merkezden aldığım bir emir üzerine diğer bir refik ile Ulukışla, Niğde, Arapson, Bur ve Ergüp'ün umur-u iaşesini [geçinme maddelerini] teftişe çıktım. Ulukışla'yı hayalinde nasıl tasavvur edersin? Tabiî, cehennem köylerinden biri suretinde. Halbuki kaymakamı İzmir'den tanıdığım bir arkadaş olan bu kazada geçirdiğim altı günümüz leziz hatıralarla mâl-â-mûl [çok dolu, dopdolu]. Şehirden şimendiferle bir saat uzakta, Toros eteklerinde üzüm fidanlarıyla kaplanmış ve kavak ağaçlarının gölgeleriyle yemyeşil duran bir vadide, berrak bir su kenarında seccadeler üstüne uzanarak geçirdiğimiz bir köy gecesi unutulmayacak bir gecedir. Bir tarafta alevli bir ateş kenarında köylüler, kuzular pişiriyor. Bir taraftan ayranlar hazırlanıyor, bir taraftan berrak ve ateşin çaylar içiliyor; diğer taraftan ise mahzun nargilekeşler, bir salkım üzümü grup ziyasına tutup tebessüm edenlerle namütenahi [sonsuz] sözler teati ediyorlar [verişiyorlar, birbirlerine veriyorlar]. Hayyam'ın ressam Dulac tarafından tersim edilen [resmedilen] levhaları tarzında zevk-i şark üzre bir gece.. İşte, bu akan saat içinde bazen böyle altın tevakkufler [durına, eğlenme, bekleme] oluyor. Bu mektubu Niğde'den yazıyorum. Niğde de harap olmasına rağmen, bana güzel bir şehircik hissini bıraktı. Bugün öğleden sonra Nevşehir'e gidiyoruz. Niğde'de dünyanın en güzel armutlarını ve en rayihalı elmalarını iştiha ile dişle-

yerek bu serseri hayatın mahrumiyetlerine teselli bulmaya çalıştık.

"Konya'ya girdiğim günden beri mebani-i Selçukiye ile peyderpey muarefe [tanışına] peyda ediyorum. Bütün bu asarın [eserkin] banisi [kurucusu], üzerlerindeki kitabelere nazaran Sultan Alaaddin'dir. Bu, ne büyük hükümdardır. Bu mebanide [buralarda] görülen sade zarafete göre Selçukilerin derin bir tekamülü ikmal etmiş [tamamlamış, olgunluğa aşmış], hayat ve sanat hakkında vakurane kanaatlar sahibi olmuş bir kavim oldukları anlaşılıyor. Bu kadar velvelesiz, bu kadar teferruat-ı mübalağakâraneden münezzeh [temiz, arı, uzak] bir sanat, bir Şarklı kavm için badi-i taccüptür [şaşırmaya sebeptir]. Niğde'de Sultan Rüknettin isminde birinin kızının türbesi var ki, bu türbede gördüğüm mezarın nisevi ve sade zerafeti, insanı, bu gibi asarın sahiplerine karşı şefakat ve muhabbetle dolduruyor. Selçukilerde emvatı [ölüleri] mumyalaştırmak adetinin mevcut olduğunu buralarda öğrendim. Arkadaşlarım, Konya'ya yakın Aksaray kazasında birçok Selçuk mumyası seyir etmişlerdir. Gideceğimiz Ergüp kazasında da ben bir mumya göreceğimi zannediyorum.

Aydın hakkında verdiğin malûmat, benî hüzn ile o güzel günlere irca etti. Kulübün taraçasında Valse Oriental'i dinleyerek, ruhlarımızın bir menba-ı hatırata doğru akıp gittiği günler nerede? Sana, bir ilan-ı aşk ifadesi tarzında söz söylemekten sıkılıyorum. Fakat, cidden, sensiz hayatın bir lezzetini anlayamıyorum.

Keşke, seni tanımasaydım. Seni tanımakla ilk kardeş ruhu bulmuş oldum. Ondan, bu tanışmadan sonra ayrılmak ne elim. Bu sıralarda beni görürsen nadiren neşeli bulursun. Dalgın bir horoz gibi mahzunum (benim horozla tavuklar yaşıyor mu?)."

(Tarihsiz)

"Refik,

Dört gece İzmir'de geçirdim; iki gece de Manisa'da. İzmir'de (okunamamıştır) misafiri oldum. Zaman oldukça iyi geçti. Ziyafetler, davetler. Doktor Etem'in evinde bir çay içtim. Güzel, temiz bir aile. Çocukları harikulâde derecede sevimli.

Manisa'dan Faik ve Saim selam ederler. Saim semizlemiş. Faik iyi, her zamanki gibi iyi, neşeli, zarif ve munis. Tevfik biraz manen muzdarip. Biraz zayıflamış (esbab-ı maneviyeden değil). Geldiğim günden bir gün evveline kadar, evinde güzel bir misafiri varmış. Evde bir misafir, karşıda bir muaşaka. Sokakta, her adımda bir kızla bakış teatisi [verişi]. Hasılı, bu çocuğu buradan alıp gene Aydın'daki insanı yormayan neticesiz teşebbüsata celbetmeli. Geldiğim gece Doktor Sa-

im, beni, topçuların bir ziyafetine götürdü. Kırda, bağlarda içtik, yemek yedik. Benim çenem açıldı, Saim'in çenesi açıldı. Karanlıkta, geç vakit, böcek ve kurbağa sesleri arasında, mükevkep [yıldızlı] sular içinden Manisa'ya avdet ettik [döndük]. Avdetimizde [dönüşümüzde], yatmadan evvel, gene bir başka ziyafet. İçki alemi. Adab-ı neşeye vakıf ince adamlar. Kadın, musıki ve raks. O gece bir hanımın yaptığı Arap raksını unutamayacağım. Gölge ve ziya içinde kırmızı yüzlerin ve ateşin, bakışların çemberi içinde ahenkdarane evza [haller, duruşlar] ile kıvranan siyah saçlı ve karanfil çiçekli bir zevk ve arzu mümessillesinin raksı. Mamafih, seni temin ederim ki, sevimsiz Aydın'ı bana tamamen unutturan henüz bir şeye tesadüf etmedim. İzmir'in askerî gazinosuna gittim. Yemek salonu gayet fena. Fakat, denize nazır olan diğer bir kahve salonu gayet güzel. Buraya, siz gelmiş olsaydınız 21. Kolordu dünyanın en güzel bir karargâhı olacaktı. O yerde seni, diğer arkadaşları ve beni tahayyül ettim. O güzel denizin karşısında seninle ne güzel gülebilecektik. Ve ne derin görüşebilecektik. Fakat, maatteessüf, İzmir'in bir kol zabitanı akşam olur olmaz, muhtelif taraflara çekiliyor. Aydın çirkin ve mukassı [kasvetli, sıkıntılı] bir şehir olmasaydı, bu sıkı ve güzel hayatınızı vücuda getiremeyecektiniz. Aydın'ı yalnız bunun için sevmeli.

Manisa'nın fırka hayatı berbat. Yemeklerin kullanılması adîm-ûl-imkân [imkânsız, olamaz]. Zabitan ekmeği berbat."

Ankara, 33/7/933

"Sevgili Refik,

Dün mektubunu aldım ve derhal bir kartla cevap verdim. Fakat, sana anlatmak istediğim şeyler için bir kart nedir?

Bu dağınık dimağ ile yazmak istediğim şeylere bir insicam [düzgün söz] verebilmek için mebahisi sırayla takibe mecburum. Havaya fırlatılmış ve süratle mesafeden mesafeye giden bir taş gibi muntazam düşünmek, sükunla hissetmek ve teessürat ve tefekkürata bir nakş-ı muntazam bahşedebilmek imkânlarını bu menhus [uğursuz] mesleğe (iaşe müfettişliği) girdiğim günden beri kaybettim. Menhus [uğursuz] meslek, bu iki kelimemle bu bir ay zarfında, müfettişlik hakkında nasıl bir fikir peyda etmiş olduğumu sana anlatmış oldum. Nefretim o şekle vardı ki, dün Haymana'dan, üç

gün sefalet, yoksuzluk ve açlıkla devam eden bir seyahatten sonra Ankara'ya avdetimde [dönüşümde] ilk işim Heyet-i Teftişi'ye müdürüne bir mektup yazmak ve ondan ya İzmir havalisine naklimi veyahut istifamın kabulünü talep etmek olmuştur. Buna, sevk-i isyanla mecbur olmadığımı anlatmak üzere refikimin de aynı maalde, aynı metalibi [talebi, isteği] havi [içeren] bir mektup yazıp benimkiyle gönderdiğini ilave edeyim.

Askerliğin güzelliğini ve o hayatın calib-i [gıbta çeken] gıpta bir şey olduğunu iddia edemezsem de Aydın'da bıraktığım hayatın müfettişliğin elli lirasıyla kabil-i telafi olmadığına eminim. Niyetim günden güne daha kat'i oluyor. Nerede o güzel, küçük ve harap evim? Nerede o portakal ağaçlarının karanlık gecelerde neşrettiği kokular? Sabah, senin kahkahalarınla evin ansızın dolup, uykudan o gürültülü ile uyandığımı ve Hüseyin'in tanzim ettiği odaya gidip orada karşı karşıya çay içtiğim sabahları hatırladıkça, ruhum, bir daha avdet etmeyecek (dönmeyecek] saadetlerin acısıyla sızlıyor. Neredesin Refik? Senin haraben bile şimdi hatıramda güzel bir köşk tesirini yapıyor. O köşkün perisi hâlâ gizli ziyaretlerini yapıyor mu?

Heyet-i Teftişiye müdürüne yazdığım mektup kati olduğu için 10-15 güne kadar ya askerliğe avdet ediyorum [deniyorum] veyahut sizin taraflara müfettişliğe geliyorum. Zira, başka surette bu meslekte durmaklığıma artık imkân yoktur. Fakat, askerliğe avdet eder-

sem [dönersem], gene size geleçek miyim? Buna imkân görmüyorum. Zira bir saadete avdet edildiği [dönüldüğü] zaman o saadetin başka bir şeye inkılap ettiğini bittecrübe [tecrübe ile] bilirim. Binaenaleyh, askerliğe avdet edersem [dönersem] İstanbul'da kalmak isteyeceğimi zannediyorum.

Paranın geldiğini bildiriyorsun ve (okunamadı) parayı sevdiğimi nazarında ispat ettiğini yazıyorsun. Parayı seviyorsam, onunla bu rezaletlerden artık halas olabileceğimi [kurtulabileceğimi] ümit ettiğim için seviyorum, Refik."

Harbiye Nezareti 34/6/8

"Sevgili Refik,

Mektubunu evvelisi gün aldım. Hiç mes'ut olmadığım bir dakikada aldım. Mektubun biraz baştan savma yazılmış bir mektuptu. O mahzun dakikamda mektubunun bu hali beni müteessir etti. En aziz bir ruhun benden uzaklaşıyor olduğunu hisseder gibi oldum.

Mektubun, rahat, mûtevâziin [alçakgönüllü] ve bir saadet havası içinde yazılmış olduğu hissediliyordu. O mesut ve lakayt satırlar, ateşte bir demir parçası halinde yanan bir kalbin üzerine serin damlalar gibi ses ve buhar uyandırarak düştüler.

Kalpağın hoşuna gitmeyeceğini biliyordum. Neden gönderdiğimi de biliyorum. Benim bu hususta fena ad almış olduğumu keşifte garip bir isabetin var. Kalpak hikâyesini sorma. Mamafi, senin onun hakkındaki ser-

zenişlerini almadan onlara hatırlatmıştım. Ve bu rezil hediyeyi telafi için de hazırlanmıştım. Halep'e giden bir efendiye en âlâ bir kalpak derisi ısmarladım. Yarın öbür gün gelecektir. Muhakkak, muhakkak bil ki, "kel"in, izdivaç gecesi âlâ bir kalpak altında saklanacaktır.

Tevfik, beni burada neşesiz bulmuştu. Onunla, cidden iyi günler geçirmedik ve kabahati hep bana raci [yalvaran] idi. Bu sıralarda hiçbir tesadüfün seni İstanbul'da bana misafir etmemesini temenni ediyorum. Zira, o neşeli Haşim yerine mahzun, mahzun ve dalgın bir Haşim bulunacak. Mamafi, Tevfik bana fena bir oyun oynadı. Onunla göndermek üzere mufassal bir mektup hazırlamıştım. Bir de o sonra gelen kutuyu da ona vermiştim. Anlaşılmaz bir sebepten dolayı kahraman zabit, mektubu hediyeleri, hepsini İstanbul'da bırakıp gitmiştir. O mektup (yani sekiz sahifelik bir mektup) hâlâ çekmecemde duruyor.

Sen evleniyorsun, öyle mi? Sana ve bana hayli zaman karı aramıştım. Kendim için az kalsın buluyordum. Hattâ işin fiili mukaddimatına da girişiyorduk. Sonra, birden çekildim. Zira, güzel olan kızın serveti yoktu. Hazreti Eyyüp gibi züğürt bir kızla evlenmenin bir saadet olmayacağından emindim. Sana da bir tane bulmuştum. Fakat, gene, servet meselesi el çektirdi. Sana bulduğum kız, burada... Bir zatın sarı saçlı, enfes bir kızı idi. Kız el'an [şimdi] mevcut. Fakat, artık, sen evleniyorsun.

Bana mektup yazan elinin parmağında bir elmas yüzüğün parladığına nazaran zengin bir çiftlik ağasının kızına konduğun anlaşılıyor. Görüyorsun ki, azizim Refik, dünyada kel olmak saadete mani değilmiş. Kellik, yalnız benim başımda beladır.

Hakikaten ben, bu şerait [şartlar] dahilinde İstanbul'da evlenemeyeceğim. Beni sevenlerin hepsi güzel, fakat, züğürt. Sevdiklerimin hepsi zengin, fakat, bana lakayt. Hem zengin, hem bana karşı teveccühkâr kızlar tanıyorum ki, maalesef çirkin. Hasılı içinden çıkılmaz bir iş. Sipariş kabil olsa, bana elmas yüzük gönderecek bir kız bulmanı isteyecektim. Fakat bilmem, bu siparişe, sen ne dersin? Bu sırada şiddetle bir genç ve güzel kıza aşığım. Fena bir aşk. (Fakat, mektubumun başlangıcında bahsettiğim hüznün buna taalluku [ilgisi] yok. O hüznün sebebini bir gün anlatırım.) Mamafi, bütün bu her gün değişen aşklara rağmen şiddetle evlenmek fikrindeyim. Kelim yakında tabii o hale gelecek ki, bir maşuka onu öpemeyecek, ancak onu öpmeğe mahkûm bir zevce öpebilecektir."

(Bu kitabın hasılatiyle Ahmet Haşim'e bir mezar yaptırılması düşünülmüştü. Fakat, sonradan haber alındığına göre zavallı şaire hemşiresi tarafından mütevazı bir mezar yaptırılmıştır. Onun için bu kitabın satışından toplanacak para, büyük sanatkârın en verimli saatlerinin geçtiği Güzel Sanatlar Akademyası bahçesine mermer ve tunçtan bir plak konması masrafına karşılık tutulacaktır.)*

(*) Eserin Hakimiyeti Milliye Basımevi tarafından 1934 yılında yapılan ilk baskısında yer alan not.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaşamı

Yakup Kadri, 27 Mart 1889'da Kahire'de doğdu. Adı 17. yüzyıl sonlarında duyulmaya başlanan ünlü Karaosmanoğlu ailesinden Manisalı Abdülkadir Bey'le Mısır'da evlendiği eşi İkbal Hanım'ın, 1885'de doğan Zahide adlı kız çocuklarından sonra dünyaya gelen, ikinci çocuklarıdır. Altı yaşında ailesiyle birlikte Manisa'ya yerleşir. İlköğrenimini Fevziye Mekteb-i İptidaisi'nde tamamlar. Rüşdiyeye ikinci sınıfa kadar Manisa'da devam eden Yakup Kadri, 1903'te İzmir İdadisi'nde okumaya başlar. 1905 yılında tekrar ailesiyle doğduğu topraklara, Mısır'a döner ve İskenderiye'deki Frères'ler Fransız Okulu'na kaydolur. Ve bir yıl sonra ortaöğrenimini tamamlayarak mezun olur.

Aile 1908 yılı başlarında, Meşrutiyet'in hemen öncesinde İstanbul'a döner. Balkan Savaşı'na dek, Kadıköy Yeldeğirmeni'nde yaşarlar. Bu arada Yakup Kadri, Mekteb-i Hukuk'a girer. 1909 Mart'ında Faik Ali, Refik Halit, Celal Sahir, Ahmet Samim, Ali Canip ile birlikte Fecr-i Ati topluluğunun ilk toplantısına katılır. Aynı yılın Haziran ayında **Resimli Kitap** dergisinde "Nirvana" adlı oyunu yayımlanır. 1911 yılında üç yıl okuduğu Hukuk Fakültesi'nden diploma almadan ayrılır. 1913'te ilk öykü kitabı **Bir Serencam** yayımlanır. Aynı yıl **Peyam** gazetesinde yazmaya başlar. 1915'de Üsküdar İdadisi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapmaya başlar. Bu devirde Yakup Kadri, Scho-

penhauer, Nietzsche, İbsen gibi yazar ve düşünürlerin etkisi altındadır ve bu etkilenme 1917'lere kadar sürer. Öyküleri çoğunlukla **İkdam** gazetesinde yayımlanan Yakup Kadri, 1916'dan sonra bireycilikten toplumculuğa yönelir. Savaş ve seferberlik konularını işler. Mütareke sırasında ise yeniden mensur şiire döner ve **Erenlerin Bağından**'ı yazar (1918-1919).

Yakup Kadri 1916 yılında, yakalandığı tüberküloz hastalığının tedavisi için İsviçre'ye, Davos'a gider. İsviçre'ye gitmeden önce girdiği Bektaşi muhiti **Nur Baba** romanına konu olur. 1919'da İsviçre'den döner ve **İkdam**'da köşe yazarlığına başlar. 1921 yılında, Kurtuluş Savaşı'nın en zorlu günlerinde Ankara'ya çağrılır. Kurtuluş hareketini görmek ve liderleriyle görüşmek fırsatını bulması onun sosyal gerçekçiliğe geçişinde önemli bir etkendir. 1920'de **Kiralık Konak**, 1921'de **Nur Baba**, 1922'de **Okun Ucundan** ve Halide Edip, Falih Rıfkı ve Mehmet Asım ile birlikte hazırladığı **İzmir'den Bursa'ya** adlı bir çalışması, 1923'de ise **Kadınlık ve Kadınlarımız** adlı eseri yayımlanır.

Yakup Kadri, 11 Ekim 1923 yılında Mutasarrıf Asaf Bey'in kızı, Burhan Asaf Belge'nin kızkardeşi Leman Hanım'la evlenir. Aynı yıl Mardin milletvekili olarak TBMM'ye girer. 1926 yılında akciğerlerinin tedavisi için ikinci kez İsviçre'ye gider. Oradan **Milliyet** gazetesine "Alp Dağlarından" başlığıyla yayımlanan mektuplarını gönderir. Konusunu İttihatçı-İtilafçı çekişmesinden alan **Hüküm Gecesi** 1927'de, Mütareke yıllarında İstanbul'da yaşanan ahlâk çöküntüsünü anlattığı romanı **Sodom ve Gomore** 1928'de yayımlanır.

Yakup Kadri 1932 yılında dört arkadaşıyla -Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Şevket Süreyya Aydemir- **Kadro** dergisini çıkarır. İktisadi devletçilik ve sosyal siyaset ilkelerini savunan dergi üç yıl süren yayın hayatının ardından, Yakup Kadri'nin 1934'de elçilik görevine atanması nedeniyle kapanır. Yakup Kadri bu arada Manisa milletvekilidir ve Kurtuluş Savaşı gözlemlerinden ve Anadolu Mezalimini Tahkik Komisyonu ile birlikte çalıştığı dönemden yararlanarak **Yaban**'ı (1932) yazar. **Ankara** romanı ise 1934'te yayımlanır.

Yakup Kadri önce Tiran elçiliği (1934) yapar. Bunu Prag (1935), La Haye (1939), Bern (1942) izler. Tahran elçiliğinden (1949-1951) sonra tekrar Bern'e (1951) atanır. Bu görevde üç yıl kaldıktan sonra emekli olur. Elçilik göreviyle yurtdışında geçen yıllarda daha çok monografi (**Atatürk**), anılar **(Zoraki Diplomat, Hep O Şarkı, Anamın Kitabı)** ve denemelerini **(Panorama I, Panorama II)** kaleme alır.

1960'da Kurucu Meclis üyeliğine getirilir. 1961 seçimlerinde bu kez memleketi Manisa'dan milletvekili seçilir. Bu görevi 1965'e kadar süren Yakup Kadri 13 Aralık 1974'de Ankara'da hayata gözlerini kapatır. Mezarı İstanbul'da, Beşiktaş'taki Yahya Efendi Mezarlığı'ndadır.

Eserleri:

Öykü: **Bir Serencam** (1913), **Rahmet** (1923), **Millî Savaş Hikâyeleri** (1947).

Roman: **Kiralık Konak** (1921), **Nur Baba** (1922), **Hüküm Gecesi** (1927), **Sodom ve Gomore** (1928), **Yaban** (1932), **Ankara** (1934), **Bir Sürgün** (1937), **Panorama I** (1950), **Panorama II** (1954), **Hep O Şarkı** (1956).

Mensur Şiirler: **Erenlerin Bağından** (1918-1922), **Okun Ucundan** (1922).

Anı: **Zoraki Diplomat** (1954), **Anamın Kitabı** (1957), **Vatan Yolunda** (1958), **Politikada 45 Yıl** (1968), **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları** (1969).

Monografi: **Ahmet Haşim** (1934), **Atatürk** (1946).

Tiyatro: **Nirvana** (1909), **Veda** (1909), **Sağanak** (İst. Şehir Tiy. Ktp., Tarihsiz), **Mağara** (1934).

Çeşitli Yazılar: **Kadınlık ve Kadınlarımız** (1923), **Ergenekon** (2 cilt, 1929), **Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden** (1942).

Çeşitli Derlemeler: **İzmir'den Bursa'ya,** H. Edip, F. Rıfkı, M. Asım ile birlikte "Hikâyeler, Mektuplar ve Yunan Ordusunun Mesuliyetine Dair Bir Tetkik" notu ile yayımlanır. İçinde Yakup Kadri'nin "Küçük Neron", "Dünya Gözü" ve "Ahret Sesleri, Teslim! Teslim!" adlı üç öyküsü bulunmaktadır (1922). **Seçme Yazılar**, Latin harflerinin kabulu üzerine alfabeyi öğretmek üzere hazırlanmış bir derleme kitabıdır. Başlığın altında, "Bu kitap Dil Encümeni'nin kararı ile Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref tarafından tertip edilmiştir," notu bulunmaktadır (1928).

Çevirileri: **Horatius** (1931), **Swanların Semtinden** (1942).

Genel Bibliyografya

Hazırlayan: BAHRİYE ÇERİ

KİTAPLAR VE TEZLER

Açar, Atiye: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kadın Tipleri**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1955.

Akı, Niyazi: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, İnsan-Eser-Üslup, 1960.

Akıncı, Gündüz: **Türk Romanında Köye Doğru**, DTCF Yay., 1961.

Aktaş, Şerif: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1987.

Alpek, Muazzez: **Yakup Kadri'de İçtimai Meseleler**, İ.Ü. Ed.Fak. Türkoloji Böl., T. 345.

Akçay, Mukaddes: **Yakup Kadri'nin Dört Romanı Üzerine Bir İnceleme**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1948.

Aktaş, Emel: **Yaban, Vurun Kahpeye ve Küçük Ağa Adlı Romanlarda Aydın-Köylü İlişkisi**, DTCF, Tez, 1987.

Akyüz, Kenan: **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, Ank. 1979, 3. baskı.

Aray, Emine: **Yakup Kadri'nin Romanlarında Karakter Çatışması**, DTCF, Tez, 1985.

Asya, Kemal K.: **Yakup Kadri'nin Romanlarında Erkek Karakterleri**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, tarihsiz.

Bakırcıoğlu, N.Ziya: **Türk Romanı**, Dergâh Yay., İst. 1983.

Banarlı, N. Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Yedigün Yay., 1. baskı.

Başpınar, Aynur: **Aydın-Köylü İlişkileri**, DTCF, Tez, 1987

Baydar, Mustafa: **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar**, 1960.

Bayram, Yaşar: **Dört Romanda Yanlış Batılılaşma**, DTCF, Tez, 1983.

Bingöl, Necdet: **Yakup Kadri'nin Beş Romanında Fransız Realist ve Natüralistlerin Tesirleri**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1944.

Birinci, Aziz: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban İndeks**, İ.Ü. Ed.Fak. Türkoloji Böl., T.1548.

Bostancı, Naci: **Kadrocular**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1990.

Çelebi, Tülay: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Vaka Kuruluşu**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1975.

Çelik, Naci: **Romanda Hesaplaşma**, 1971.

Çeri, Bahriye: **Türk Romanında Kadın**, Simurg Yay., İst. 1996.

Doğumunun 100.Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yay., İst. 1989.

Çoruk, Ali Şükrü: **Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu**, Kitabevi, İst. 1995.

Eraydın, Hülya: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst. 1985.

Ergun, Şahin: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Yaban"ın İndeksi**, İ.Ü. Ed.Fak. Türkoloji Böl., T.1647.

Ergün, Mebrure: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Tasvir**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, tarihsiz.

Ertaylan, İ. Hikmet: **Türk Edebiyatı Tarihi**, c.3, Bakû 1926.

Fethi Naci: **Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme**, Gerçek Yay., İst. 1981.

Gönensoy, H. Tevfik: **Tanzimattan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi**, 1944.

Gulal, İsa: **Yakup Kadrl Karaosmanoğlu'nun İlk Makaleleri 1909-1923 (Servet-i Fünûn, Rübâb, Dergâh, Yenl Mecmua)**, İ.Ü. Ed.Fak. Türkoloji Bül., T.1877.

Günyol, Vedat: **Dile Gelseler**, Çan Yay., 1966.

Gürel, Hakkı: **Yakup Kadrl Karaosmanoğlu'nun Edebî Makaleleri**, İ.Ü. Ed.Fak. Türkoloji Böl., T.911.

Hasan, Ümran: **Yakup Kadrl Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Dil ve Üslup**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1970.

Hayber, Abdülkadir: **Yakup Kadrl'nln Romanlarında Anadolu**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank. 1985.

Hünalp, Ayhan: **Yakup Kadrl Karaosmanoğlu'nun Hlkâyeleri**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1952.

Işıksalan, Nilay: **Reşat Nurl, Halide Edlp ve Yakup Kadrl'de Anadolu**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1978.

Kabaklı, Ahmet: **Türk Edebiyatı,** c.3., Türk Edebiyatı Yay., İst. 1983.

Kaplan, Ramazan: **Türk Romanında Köy**, Akçağ Yay., Ank. 1997

Karatekeli, Mualla: **Yakup Kadrl ve Güzel Sanatlar**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1965.

Kaytancı, Ali: **Y.K. Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Psikolojik Tahlll**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1968.

Kırcı, Mustafa: **Kara Bıblk'ten Yaban'a Türk Roman ve Hlkâyesinde Köy**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1967

Kudret, Cevdet: **Türk Edeblyatında Hlkâye ve Roman**, c.2, İnkılap Yay., İst. 1987.

Kurdakul, Şükran: **Çağdaş Türk Edeblyatı 2** Meşrutiyet Dönemi, Bilgi Yay., Ank. 1992.

Kurtoğlu, Rüstem: **Yakup Kadrl Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul Yaşantısı**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1976.

Moran, Berna: **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İletişim Yay., İst. 1983.

Mutluay, Rauf: **100 Soruda Çağdaş Türk Edeblyatı,** Gerçek Yay., 1973.

—: **50 Yılın Türk Edeblyatı**, Türkiye İş Bankası Yay., 1973.

Nayır, Y. Nabi: **Edeblyatçılarımız Konuşuyor**, Varlık Yay., 1953.

Oğuzkan, A. Ferhan: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hayatı ve Eseri**, İ.Ü. Ed.Fak. Türkoloji Böl., T.149.

—: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hayatı-Sanatı-Eseri,** 2. baskı, 1968.

Onat, Ayten: **Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanında Eşya Mefhumu**, İ.Ü.Ed.Fak. Türkoloji Böl., T.471.

Özbilge, F. Renan: **Yakup Kadri'nin Romanlarında Devirler,** DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1964.

Özer, Orhan: **Yakup Kadri'nin Romanlarında Devirler ve Nesiller,** İ.Ü. Ed.Fak.Türkoloji Böl., T.452.

Özön, M.Nihat: **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. baskı, 1943.

—: **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** MEB Yay., 1941.

Saray, Zehra: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kültür Kompleksi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1989.

Sevük, İ. Habib: **Tanzimattan Beri I**, Edebiyat Tarihi, Remzi Kitabevi, İst. 1944.

Seçkin, Şengönül: **Yakup Kadri'nin Romanlarında Aşk**, DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1963.

Söken, Metin: **Yakup K. Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstanbul**, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Bitirme Tezi, Ank. 1984.

Şahin, Gülsüm: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nda Sosyal Eleştiri**, DTCF, Tez, 1981.

Şimşir, Sevgi: **Y. K. Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Temalar,** DTCF Türkoloji Böl., Tez, 1965.

Taner, R., Bezirci, A.: **Seçme Romanlar**, Yeni Dünya Yay., 1973.

Tanpınar, A. Hamdi: **Edebiyat Üzerine Makaleler**, 1969.

Umut, Nazike: **Yakup K. Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İstiklâl Savaşı,** Hacettepe üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Bitirme Tezi, Ank. 1984.

Ülken, Hilmi Ziya: **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yay., İst. 1994.

Ünaydın, R. Eşref: **Diyorlar ki,** Haz. Şemseddin Kutlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Tarihsiz.

Yakar, Aytekin: **Türk Romananda Millî Mücadele**, DTCF Yay., Ank. 1973.

Yücel, Hasan Âli: **Edebiyat Tarihimizden I**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ank. 1957.

DERGİ VE GAZETELERDEKİ MAKALELER

Adıvar, Halide Edip: "Edebiyatımızın Son Simaları ve Safhaları", **Büyük Mecmua**, c.1, s.4, 1919.

—: "Nur Baba", **İkdam**, sayı 9096, 1922.

—: "Yakup Kadri Bey'e", **İkdam**, sayı 9067, 1922.

Ahmet Haşim: "Yakup Kadri, Gurabahane-i Laklakan", **Akşam**, nr.1305, 9 Mayıs 1338/1922.

—: "Yakup Kadri'nin Piyesi", **İkdam**, nr.11426, 13 Şubat 1929.

Akay, İhsan: "Karaosmanoğlu'ndan Kalan Sönmeyen Işık", **Varlık**, 41(809), Şubat 1975.

Akbal, Oktay: "Yaban", **Cumhuriyet**, 12.3.1977.

Akyüz, Kenan: "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri", **Türkoloji Dergisi**, c.II, sayı 1, Ank. 1971.

Alptekin, Turan: "Yakup Kadri'nin Şiir Atmosferi", **Hürriyet-Gösteri**, Nisan 1989.

Altunya, Hüseyin: "Yaban", **Türk Dili**, sayı 306, 1977.

And, Metin: "Y. K. Karaosmanoğlu'nun 'Sağanak'ı", **Türk Dili**, sayı 278, 1974.

Arısoy, M. Sunullah: "Y. K. Karaosmanoğlu" **Akis**, sayı 358, 1961.

—: "Y. K. 83 Yaşında", **Panorama**, sayı 62, 1970.

—: "Eskimeyen Bir Yazar", **Panorama**, sayı 112, 1971.

—: "Panorama", **Panorama**, sayı 134, 1971.

Arslan, Nur Gürani: "Yokolan Konağın İzinde", **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Bilanço 98, Tarih Vakfı Yay., İst. 1998.

Atâ (Ataç), Nurullah: "Erenlerin Bağından", **Dergâh**, c.2, sayı 17, 1922.

Ayda, Adile: "Atatürk", **Cumhuriyet**, sayı 8051, 1974.

—: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hakkında", **Cumhuriyet**.

—: "Yakup Kadri İle Mülakat", **Türk Edebiyatı**, c.3, sayı 32, 1974.

Aydemir, Şevket Süreyya: "Yaban", **Kadro**, sayı 18, 1933.

—: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Cumhuriyet**, 16.12.1974.

—: "Yakup Kadri İçin, Çankaya'daki Elçimiz", **Türk Dili**, 31(81), 1975.

Başer, M. Yılmaz: "Karaosmanoğlu Tanrıöver'i Anlatıyor", **Varlık**, 39(769), Şubat 1971.

Baydar, Mustafa: "Yakup Kadri İle Konuşma", **Varlık**, sayı 762, 1971.

—: "Karaosmanoğlu, Nur Baba, Rıza Nur ve Atatürk Üzerine Açıklamalar Yapıyor", **Milliyet Sanat**, sayı 111, 20.12.1974.

Baydar, Nasuhi: "Yaban", **Yücel**, sayı 85-86-87, 1942.

Behramoğlu, Ataol: "Üç Romanıyla Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Alan**, 67(3), 6.67, s.7-10.

Belge, Murat: "Politik Roman Üzerine", **Birikim**, sayı 9, Kasım 1975.

Beyatlı, Yahya Kemal: "Üç Tepe", **Dergâh**, sayı 1, 1921.

Bingöl, Necdet: "Yakup Kadri'nin Romanlarında Fransız Realist ve Naturalistlerinin Tesirleri", **DTCF Dergisi**, c.3, sayı 49, 1944.

—: "Yakup Kadri'nin Romanlarında Üslûp", **Hisar**, 11(87), 3.71, s.10-14, **Hisar**, 11(88), 4.71, s.22-25.

Binyazar, Adnan: "Y.K.K.'yla Atatürkçülük Üzerine Bir Konuşma", **Türk Dili**, sayı 218, 1969.

—: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu İle Bir Konuşma", **Varlık**, sayı 775, 1972.

Bornovalı, Lütfi: "Yaban", **Hareket**, 1.12.1942.

Burdurlu, İ. Zeki: "Sodom ve Gomore'de Leyla ve Necdet", **Yeni Ortam**, 16.2.1975.

Bürün, Vecdi: "Yaban", **Çınaraltı**, sayı 49, 1942.

Cemal, Ahmet: "Sodom ve Gomore'nin Kalıcılığı Üzerine", **Yeni Ortam**, 5.1.1975.

Ciravoğlu, Öner: "Atatürk", **Yazko Edebiyat**, s.5, 1981.

Çağlar, B. Kemal: "Y. K. Karaosmanoğli İle", **Yücel**, sayı 77, 1935.

Çeri, Bahriye: "Kadınlık ve Kadınlarımız", **Tarih ve Toplum**, sayı 183, cilt 31, Mart 1999.

Çongur, Rıdvan: "Y. K. Karaosmanoğlu İle Konuşma", **Ataç**, sayı 10, 1963.

D. A.: "İki Roman Okudum", **Yücel**, sayı 47, 1939.

Derviş, Suat: "Yaban", **Yeni Edebiyat**, 5.10.1940.

Dilek, Yetkin: "Sodom ve Gomore", **Pınar** 7(77), 1978.

Dizdaroğlu, Hikmet: "Bir Monografi", **Türk Dili**, sayı 105, 1960.

—: "Hüküm Gecesi", **Türk Dili**, 1.12.1966.

—: "Sodom ve Gomore", **Türk Dili**, 1.8.1966.

Djinjiç, Slavoljub: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarındaki Kişiler ve Bu Kişilerin Yaşadıkları Devrin Olaylarına Karşı Tutumları", **Türk Dili**, 15(179), 1966.

Duman, Haluk Harun: "Kimlik Bunalımındaki Kadın İmajı Seniha Örneği", **Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi**, sayı 92, Ekim 1997.

Duru, Kâzım Nami: "Yaban", **Ülkü**, c.3, 1933.

Dürder, Baha: "Bir Sürgüne Dair", **Kalem**, sayı 5, 1938.

(Ebcioğlu), H. Münir: "Y. Kadri İle Mülakat", **Yedigün**, sayı 261, 1938.

Ediboğlu, Baki Süha: "Y. Kadri İle Bir Konuşma", **Vatan**, 19.1.1941.

Elçin, Şükrü: "Atatürk", **Türk Kültürü**, sayı 13, 1963.

Emre, Samih: "Hüküm Gecesi", **Yön**, 2.8.1966.

—: "Sodom ve Gomore", **Yön**, 25.3.1966.

Enginün, İnci: "Ankara Romanında Batılılaşma Meselesi", **Millî Kültür**, Mart-Nisan 1977.

—: "Yakup Kadri'nin Halide Edib'e Yazdığı Bir Mektup", **Hisar**, no.122, Şubat 1974.

—: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sodom ve Gomore'sinde Yabancılar", **Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları Ali Nihad Tarlan Hatıra Sayısı**, III, 1979.

—: "TV'de Kiralık Konak", **Hareket**, no.1, Mart 1979.

—: "Ankara", **Kaynaklar**, no.3, 1984.

—: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Dil Hakkındaki Görüşleri", **Türk**

Dil, 398, Şubat 1985.

—: "Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Erdem**, 1/2, Mayıs 1985.

Erdoğan, Nuri: "Yakup Kadri Bir İnsan, Bir Savaşçıydı", **Milliyet**, 30.12.1974.

—: "85. Yaşgününde Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Milliyet**, 27.3.1974.

Erhat, Azra: "Bir Sürgün", **Sanat Olayı**, s.3, 1981.

Ertop, Konur: "Cumhuriyet Çağında Türk Romanı", **Türk Dili Roman Özel Sayısı**, sayı 154, 1964.

Felek, Burhan: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Milliyet**, 16.2.1974.

Fethi Naci: "Kiralık Konak" **Yeni Dergi**, sayı 47, 1968. (Yazarın **On Türk Romanı** adlı kitabına da alınmıştır.)

—: "Ankara", **Papirüs** (1), 1980.

(Gezgin) Hakkı Süha: "Yakup Kadri", **Yeni Mecmua**, 21.7.1939.

Göçkün, Önder: "Yakup Kadri'ye Veda", **Hisar**, 15(134), 1975.

Gökalp, Ziya: "Muhasebe", **Yeni Mecmua**, sayı 84, 1922.

Güngör, Selahattin: "Y. Kadri Bey'le Mülakat", **Yeni Mecmua**, sayı 67, 1940.

(Güntekin), R. Nuri: "Yakup Kadri Bey'in Yeni Eseri", **Hakimiyet-i Milliye**, 1932.

Gürsel, Nedim: "Anadolu Bozkırında Bir Yabancı", **Bozkırdaki Yabancı**, YKY, İst. 1993.

Hızlan, Doğan: "Yakup Kadri Göçtü", **Hürriyet**, 14.12.1974.

İleri, Selim: "Kiralık Konak", **Yeni Ufuklar**, sayı 257, 1975.

—: "Kiralık Konak", **Yeni Ufuklar**, sayı 264, 1975.

—: "Yakup Kadri'de Konak", **Türk Dili**, sayı 281, 1975.

—: "Hakkı Celis'in Gönül Tarihi" **Yeni Dergi**, şubat 1975.

—: "Yaban Üzerine" **Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı**, s.298, 1976.

—: " Yakup Kadri'yi Anmak", **Sepya Mürekkebiyle Yazıldı**, Oğlak Yay., İst. 1997.

İşgüden, Tamer: "Y. Kadri'yi de Kaybettik", **Cumhuriyet**, 18.12.1974.

Kabaklı, Ahmet: "Panorama", **İstanbul**, c.2, sayı 4, 1965.

Kadro: "Türk Edebiyatının İlk Orijinal Eseri: Yaban", **Kadro,** 1933 (15).

Kansu, Ceyhun Atuf: "Ankara", **Yön,** 4.12.1964.

Kaplan, Mehmet: "Ondört Yaşında Bir Adam", **Millî Kültür**, 2(6/8), 1980.

Karaahmetoğlu, İsmail: "Dil Bayramının 36. Yılı", **Ilgaz** 8(85), 1968.

(Karaosmanoğlu) F. L.: "Nur Baba", **Dergâh,** sayı 26, 1922.

—: "Erenlerin Bağından" **Dergâh**, sayı 20, 1922.

—: "Kadınlık ve Kadınlarımız", **Yeni Mecmua**, sayı 76, 1923.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: "Hüseyin Cahit Bey'in Tenkitleri, Y. Kadri Bey'le Bir Konuşma", **Varlık**, s.34, 1934.

—: "Panorama Romanına Dair Notlar", **Cumhuriyet,** 24.2.1952.

—: "Roman Üzerine Mektup", **Varlık**, s.382, 1952.

—: "Bir Bektaşi Babasının Sergüzeşti", **Ulus**, 27.4.1961.

—: "Halide Edip'in Ölümü Dolayısıyla", **Milliyet**, 12.1.1964.

—: "Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı", **Türk Dili**, Cilt No: 23(233), 2.71, s.353-354.

—: "Resimli Kitap Musahabat-ı Edebiyesi Münasebitiyle", **Servet-i Fünûn**, sayı 960, 1325/1909.

—: "Vicdan Münasebetiyle", **Servet-i Fünûn**, sayı 965, 1325/1909.

Kaş, Ali: "Yakup Kadri'de Öykü Yapısı ve Maupassant Tekniği", **FDE**, 2(6), 1980.

Kavcar, Cahit: "Türk Roman ve Hikâyesinde Köye İlk Açılma", **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1976(1-4).

—: "Yakup Kadri'nin Ardından", **Sanat Edebiyat Dergisi**, sayı 1, 1975.

Kaynardağ, Arslan: "Anılar Açısından Bağımsızlık Savaşı", **Yeni Ufuklar**, 7(81), Şubat 1959, s.318-321.

Kâzım Sevinç: "Üç Büyük Üstâdla Mülâkat", **Garba Doğru**, 1 Ağustos 1930.

Kocagöz, Samim: "Yakup Kadri'den Anılar", **Varlık**, 41(810), Mart 1975.

Körükçü, Muhtar: "Y. Kadri'nin Panoraması", **Varlık,** sayı 405, 1954.

—: "Gerçek Bir Diplomat", **Varlık**, 1.3.1956.

—: "Sodom ve Gomore", **Varlık**, 1.7.1967.

—: "Yakup Kadri'nin Romancı Kişiliği", **Varlık**, 41(809), Şubat 1975.

Kurdakul, Şükran: "Y. K. Karaosmanoğlu", **Milliyet Sanat Dergisi**, sayı 111, 20.12.1997.

Mansur, Tekin: "Ankara", **Kadro**, s.28, 1934.

Mehmet Rauf: "Sanat ve Ahlak", **Servet-i Fünûn**, sayı 1961, 22.10.1325.

—: "Bir Serencam", **Şehbal**, sayı 99, c.IV, 15.6.1330.

Menemencioğlu, M.: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu Anlatıyor", **Varlık**, sayı 525, 1960.

Menemencioğlu, Nermin: "Sodom ve Gomore", **Yeni Dergi**, Eylül 1966.

Millas, Herkül: "TÜrk Edebiyatında Yunan İmajı: Yakup Kadri Karaosmanoğlu", **Toplum ve Bilim,** 51/52, Güz 1990- Kış 1991, s.129-152.

Mutluay, Rauf: "Yaban", **Dost**, 1.10.1961.

—: "Naim Efendi-Konağın Ölümü", **Yeni Ufuklar**, sayı 203-204, 1966.

—: "Ölümle Hesaplaşma", **Cumhuriyet**, 19.12.1974.

Müfit Ratip: "Fecriâti Encümen-i Edebisi Beyannamesi", **Servet-i Fünûn**, s.977.

—: "Fecr-i Âti Hakkında", **Servet-i Fünûn**, s.990.

Nayır, Yaşar Nabi: "Y.Kadri ile Mülakat", **Varlık**, s.12, 1934.

Necip: "Nur Baba Münasebetiyle", **İleri,** sayı 1536-1539-1542-1547, 1922.

Oğuzbaşaran, Bekir: "Yaban Üzerine", **Türk Edebiyatı**, 1972(1).

Oktay, Ahmet: "Eskimeyen Usta ve Milli Mücadele Ruhu", **Mavi** (25), 1954.

Otyam, Fikret: "Y. K. Karaosmanoğlu Anlatıyor", **Yeni Edebiyat,** sayı 2, 1969.

Ozansoy, H. Fahri: "Yakup Kadri", **Ümit**, sayı 16, 1921.

(Örik), Nahit Sırrı: "Roman ve Hikâye Hakkında Bir Kalem Denemesi", **İstanbul,** sayı 53-54, 1933.

Özdemir, Emin: "Yakup Kadri'nin Ardından Ölümü Yenmek", **Varlık,** 14(809), Şubat 1975.

Özerdim, Sami N.: "Birkaç Yeni Kitap", **Varlık,** sayı 668, 1966.

Özön, M. Nihat: "Bir Serencam", **Ülkü,** sayı 46, 1943.

Özturan, Parkan C.: "Yine Yaban'dayız", **E Dergisi,** sayı 3, s.36, Haziran 1999.

Parlatır, İsmail: "Tanrılar Susamışlardı ile Hüküm Gecesi Arasında Bir Karşılaştırma", **Türkoloji Dergisi,** 6(1), 1974.

Pazarkaya, Yüksel: "Yaban'ın iki Eğrisi", **Varlık,** sayı 727, 1968.

Sağdıç, Ozan: "Y. Kadri Karaosmanoğlu İle Bir Konuşma", **Hayat,** sayı 53, 1964.

Salihoğlu, Mehmet: "Y. K. Karaosmanoğlu'nun Son Kitabı", **Türk Dili,** 1.3.1970.

—: "Ankara", **Varlık,** 43(832), 1977.

Sevengil, K. Kemal: "Gençlik ve Edebiyat Hatıraları", **Bayrak,** c.18, sayı 62, 1970.

Sevük, İ. Habib: "Yaban", **Cumhuriyet,** sayı 5704, 1940.

—: "Yine Yaban", **Cumhuriyet,** sayı 5715, 1940.

—: "Bir Sürgün", **Cumhuriyet,** sayı 6376, 1942.

—: "Yakup Kadri Bey", **Nevsal-I Millî,** 1330/1914.

Silay, Celâl: "Cumhuriyet Romanı", **Yeni İnsan,** 9(101), 6.71, s.10-11.

Sözer, Önay: "Yakup Kadri'nin Romanı Gerçekçi Bir Roman mıdır?", **Çağdaş Eleştiri,** s.7, Eylül 1982.

Süleyman Saip: "Yakup Kadri Bey", **Nevsal-I Millî,** 1330/1914.

Ta-HAY.: "Yaban Hakkında", **Kadro,** sayı 18, 1933.

(Tanrıöver) H. Suphi: "Fecr-i Âti'nin İflâsı", **Servet-I Fünun,** sayı 1107.

Tansel, F. Abdullah: "Hep O Şarkı ve Anamın Kitabı", **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,** 7(1/2), 1958.

—: "Zoraki Diplomat", **Belleten** 22(88), 1958.

Tekin, Mansur: "Ankara", **Kadro,** sayı 28, 1934.

(Toprak), Burhan Ümit: "Köylü ve Münevverlik", **Varlık,** sayı 4, 1933.

Toprak, Ömer Faruk: "Yaban", **Yürüyüş,** 5.11.1942.

Tökin, F. Hüsrev: "İşte Bir Roman, Yaban", **Kadro,** sayı 16, 1933.

—: "Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Bir Konuşma", **Dikmen**, no.22, 15 Ekim 1942.

Tör, Vedat Nedim: "İşte Bir Roman, 'Yaban'", **Kadro**, s.16, 1933.

—: "Y. K. Karaosmanoğlu İle", **Yücel**, sayı 77, 1935.

—: "Y.Kadri'siz de Kaldık", **Milliyet Sanat Dergisi**, sayı 111, 20.12.1974.

Uluçay, Çağatay: "Karasomanoğullarına Ait Bazı Vesikalar", **Türk Tarih Vesikaları Dergisi**, sayı 9-10-12.

(Uyar), R. Tomris: "Sodom ve Gomore - Yakup Kadri", **Papirüs**, sayı 3, 1966.

Uyguner, Muzaffer: "Gençlik ve Edebiyat Hatıraları", **Hisar,** c.10, sayı 75, 1970.

Ünaydın, R.Eşref: "Yakup Kadri Bey'le Mülakat", **Dergâh**, sayı 17, 1337.

Yalçın, Hüseyin Cahit: "Bir Serencam", **Fikir Hareketleri**, sayı 41, c.II, 1934.

—: "Nur Baba", **Fikir Hareketleri**, sayı 42-43, c.II, 1934.

—: "Hüküm Gecesi", **Fikir Hareketleri**, sayı 48-49, c.II, 1934.

—: "Sodom ve Gomore", **Fikir Hareketleri**, sayı 50-51, c.III, 1934.

—: "Erenlerin Bağından", **Fikir Hareketleri,** sayı 53, c.III, 1934.

—: "Kiralık Konak", **Fikir Hareketleri**, sayı 54, c.III, 1934.

—: "Yaban", **Fikir Hareketleri**, sayı 55, c.III, 1934.

—: "Ankara", **Fikir Hareketleri**, sayı 56-57, c.III, 1934.

—: "Umumî Bir Bakış", **Fikir Hareketleri**, sayı 58, c.III, 1934.

Yetkin, Çetin: "Y. K. Karaosmanoğlu ve Aydınlarımız", **Sanat Olayı**, s.8, 1981.

Yenigün, Sedat: "Yakup Kadri Karaosmanğlu, Yaban", **Fikir ve Sanat Hareketleri**, sayı 84, 1972.

Yücel, Tahsin: "Millî Savaş Hikâyeleri", **Türk Dili**, sayı 281, 1985.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında büyük bir üretkenlikle dergilere yazdığı şiir, öykü, makale ve eleştiri türü yazılarla Türk edebiyatı sahnesine adımını atan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, romanları, hikâyeleri, denemeleri, oyunları ve anılarıyla, en önemli edebiyatçılarımız arasında yer alır. Üslûp özellikleri bakımından Yakup Kadri'nin 1910'dan 1974'e dek verdiği eserler Türkçe'nin geçirdiği bütün evreleri yansıtır. Eserlerinin konu ve fikir zenginliği de dil özelliklerinin çeşitliliğinden aşağı kalmaz. Yakup Kadri'nin Fransız edebiyatı etkisinde başlayan yazarlığı, 1920'lerden sonra özgün bir sese kavuşarak siyasî ve sosyolojik konulara, tarihe, dönem çatışmalarına ve birey psikolojisi irdelemelerine yönelir. Fecr-i Âti'den yetişmiş ama bunu izleyen elli yıl boyunca toplumsal koşullar, tarihî süreçler ve bireysel portreleri romanın dokusuna işlemek için roman tekniğiyle de boğuşmuş bir yazar olan Karaosmanoğlu'nun eserleri, hâlâ tüketilememiş ayrıntılarının tartışılıp incelenmesi gereken zengin bir "panorama"dır.

Ahmet Haşim

Yaşantılar ya da gerçeklerin değil, bunların kendi hayalindeki yansımalarının, dış evrenin iç evreninde uyandırdığı düşsel ve duygusal çağrışımların, çağrışımlarla bütünleşen izlenimlerin şiiri için önem taşıdığı bir şair Ahmet Haşim. Yakup Kadri *Ahmet Haşim* adlı monografisiyle şiiri kadar latif, fakat doğrudan doğruya yakalanması güç bir "insan"ı bize sunuyor. Aksi, alıngan, tatlı dedikoduya meyyal, bazen de en açık pornografiye kadar giden fakat benzersiz hayalleriyle "kendine mahsus saatleri olan" Ahmet Haşim'in ilginç dünyasına açılan kapıları aralıyor.

İLETİŞİM 618
YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU BÜTÜN ESERLERİ 20

ISBN 975-470-806-1
9 789754 708066